

RI.
SE

Utvärdering av fritidsbanker

Utvärdering av fritidsbanker

**RISE Rapport 2020:
Haben Tekie, Frida Røyne,
Lisa Andersson och
Tova Crossler Ernström**

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning	6
1.1 Om Fritidsbanken	6
1.2 Bakgrund till studien	6
1.3 Mål och syfte	7
1.4 Målgrupp för studien	7
2. Metod	8
2.1 Utvärdering som metod	8
2.2 Datainsamling	8
2.3 Analys av data	8
3. Vilka samhällseffekter bidrar Fritidsbanken med?	10
3.1 Sociala effekter	10
3.2 Inkludering och deltagande	14
3.3 Övriga sociala effekter	16
3.4 Ekonomiska effekter	18
3.5 Miljömässiga effekter	21
3.6 Total klimatpotential för Fritidsbanken	25
3.7 Sammanfattning av samhällseffekter	25
4. Framgångsfaktorer och utmaningar	26
4.1 Finansiering och organisering	26
4.2 Tillgänglighet	26
4.3 Personal	28
4.4 Utrustning	28
4.5 Samarbeten	30
4.6 Kommunikation	31
4.7 Sammanfattning	33
5. Slutsatser	34
6. Referenser	36

Sammanfattning

Denna rapport presenterar en utvärdering över vilka samhällsnyttor som fritidsbanker bidrar med samt de framgångsfaktorer och utmaningar som upplevs påverka hur väl en fritidsbank fungerar. Fritidsbanker kan vara organiserade på olika sätt, men gemensamt är att invånare kan komma dit och låna sportutrustning och andra fritidsartiklar gratis – en form av delningsekonomi med potential att stimulera till en cirkulär ekonomi. Cirkulär ekonomi och delning har fått mer uppmärksamhet de senaste åren, men det saknas fortfarande forskning och utvärderingar inom området – och av fritidsbanker specifikt.

Studien utgör en främjande utvärdering, vilket innebär att den har som ambition att både granska och hjälpa verksamheterna som studeras. Syftet med studien är att utvärdera vilka samhällsnyttor fritidsbanker bidrar med och identifiera utmaningar och framgångsfaktorer för fritidsbankerna. Målen är att belysa och sprida kännedom om effekterna av fritidsbankernas verksamhet. Metoderna som används för materialinsamling och analys är både kvalitativa och kvantitativa; och inkluderar bland annat enkäter, intervjuer, effektanalys och miljöberäkning. Utvärderingen visar att fritidsbankerna har flera positiva sociala effekter, däribland ökad rörelse och ökad social inkludering. De bidrar med ekonomiska effekter som ökad sysselsättning och potentiellt minskade sjukvårdskostnader. Resultaten visar även miljömässiga effekter bland annat genom förlängd livslängd för sportutrustning och potentiellt minskade nyköp av sportutrustning. Några av framgångsfaktorerna som lyfts för fritidsbankerna är låneverksamheten, fastanställd personal och samarbeten med lokala aktörer. Utmaningar i nuläget inkluderar osäker finansiering och svårigheter att hitta bra lokaler till överkomligt pris.

Slutsatsen är att fritidsbankerna kan bidra med flera nyttiga samhällseffekter. Den centrala organisationen Fritidsbanken Sverige, tillsammans med de lokala fritidsbankerna, har potential att vara en viktig aktör i samhället och bidra till förbättrad hälsa, minskad klimatpåverkan och minskad ojämlikhet mellan olika sociala klasser. Samtidigt beror deras inverkan på hur respektive fritidsbank är utformad, vilka lokala och nationella samarbeten som finns och de praktiska förutsättningarna för verksamheterna (t.ex. ifråga om finansiering). Fritidsbankerna står inför flera utmaningar för att kunna driva och planera verksamheten långsiktigt och det är av stor vikt att de får ett stadigt stöd av kommuner och andra nyckelaktörer.

1 Inledning

I den här studien analyseras och utvärderas vilka samhällsnyttor fritidsbanker bidrar med samt de framgångsfaktorer och utmaningar som upplevs påverka hur väl en fritidsbank fungerar.

1.1 Om Fritidsbanken

Fritidsbanker är ungefär som bibliotek, fast med sport- och friluftstidningar istället för böcker. Här går det att gratis låna begagnad utrustning för en aktiv fritid, som t.ex. skidor, inlines, flytvästar, boulespel och mycket mer. Konceptet kan stimulera till ökad nyttjandegrad av redan befintliga resurser, stimulerar delande framför konsumtion och förlänger livslängden på prylar genom reparation och återbruk. Dessa aspekter gör fritidsbanker till en förändringsaktör som kan bidra till en cirkulär ekonomi. Cirkulär ekonomi och delningsekonomi är två koncept som har fått mer uppmärksamhet de senaste åren och ses som steg mot en mer hållbar tillväxt (Bademo, 2017). Delningsekonomi handlar om att ge varandra tillgång till underutnyttjade resurser, som fordon, ytor, prylar eller data genom att låna, dela, byta eller hyra av varandra. Delningsekonomi kan drivas av flera anledningar: på grund av medvetenhet kring överkonsumtion och viljan att minska användningen av gemensamma resurser, av ekonomiska skäl (att det är billigare), eller av sociala skäl (som att skapa mötesplatser, bygga tillit och delaktighet). I Sverige har flera kommuner börjat engagera sig i delningsekonomi och några har även skrivit in det i sina miljöprogram (t.ex. Göteborgs stad och Malmö stad).

Idén om Fritidsbanken kom 2012, från diakonen Carina Haak i Deje (Forshaga kommun). Hon märkte att alla barn och ungdomar i Deje inte hade samma möjlighet att följa med på skolans aktiviteter. Dyr utrustning och svaga ekonomiska förutsättningar skapade klyftor mellan skolbarnen. Av detta föddes idén om att ha ett idrottsbibliotek, som sen blev till Fritidsbanken i januari 2013. Idag finns det 95 fritidsbanker i Sverige. Fritidsbanken syftar till att ge människor tillgång till en aktiv fritid, och verksamheten är baserad på utrustning donerad från närsamhället. Generellt är utrustningen i bra begagnat skick, vilket gör att väldigt lite behöver repareras innan utlån. I de fall utrustningen behöver repareras är det oftast skridskoskenor eller pjäxor som behöver åtgärdas. När artiklarna hos verksamheten inte längre kan brukas eftersträvas en planerad resthantering av produkterna. Antalet artiklar och utlån ökar årligen och under 2019 fanns totalt över 180 000 artiklar att låna och över 200 000 utlån genomfördes.

Varumärket Fritidsbanken ägs av Fritidsbanken Sverige, en ideell förening som bland annat arbetar med utveckling, nyetablering och nätverkande på nationellt plan. Alla lokala huvudmän för fritidsbanker är medlemmar i Fritidsbanken Sverige och förbinder sig att följa föreningens stadgar och regler. Det nationella kansliet erbjuder stöd och support till de lokala fritidsbankerna och tillhandahåller gemensamma lösningar som grupp försäkring och ett digitalt utlåningssystem. Fritidsbankerna drivs i olika former - vanligast är att kommunen finansierar verksamheten. I de flesta fall finns det även ett samarbete med andra parter. Det kan vara det regionala idrottsförbundet, lokala idrottsföreningar, Studiefrämjandets Medlemsorganisationer Svenska Kyrkan, Röda Korset, Rädda Barnen, PRO, Hyresgästföreningen, eller liknande organisationer som samlas kring Fritidsbanken och bidrar till drift och utveckling utifrån förmåga. De allra flesta fritidsbanker bemannas av en platsansvarig med stöd av några som arbetstränare, eller volontärer, men det finns även de som endast har personer som arbetstränare eller med kortare anställning. Kostnadsbilderna för en fritidsbank varierar stort över landet. Den dyraste uppses kosta 1,4 MSEK per år och den billigaste 10 000 SEK per år att driva. Den stora variationen beror bland annat på att det finns en stor variation i placering av lokal. Vissa är placerade centralt i stan eller i köpcentrum medan andra är placerade i industriområden eller omklädningsrum i en idrottsanläggning. Även lönekostnader kan variera stort.

1.2 Bakgrund till studien

Idén till den här studien uppkom i samband med att vissa kommuner röstade ner förslag om att öppna upp fritidsbanker med anledning av att det ansågs vara för dyrt. Detta utan att ha analyserat vilka värden som skapas av en fritidsbank. Således väcktes idén till att genomföra en utvärdering över vilka samhällsnyttor fritidsbanker bidrar till. Det finns många potentiella fördelar med fritidsbanker som brukar framhållas, såsom minskad resursförbrukning och klimatpåverkan, minskad mängd avfall och ökat socialt kapital. Vilka de faktiska effekterna blir av dagens fritidsbanker har dock inte utvärderats. En studie av Andersson m.fl., 2018 visar att få kommuner har utvärderat de ekologiska, ekonomiska och sociala vinsterna med delning, eftersom det ansetts vara för komplicerat och kräva allt för omfattande resurser. Bristen på beräkningsunderlag gör det svårt att argumentera för investeringar i delningsprojekt och därmed känner sig kommuner osäkra, vilket hindrar att de medverkar i eller öppnar delningsverksamheter såsom fritidsbanker. Samtidigt lyfter kommunerna fram delning som ett medel för skapandet av nya företag och

affärsmodeller samt samhällsvinster i form av större jämlikhet, delaktighet och gemenskap. Förhoppningarna om samhällsnyttiga effekter för miljö, hälsa och ekonomi är många, men det finns också farhågor som hindrar en satsning på fritidsbanker, samt en risk att de inte leder till förväntad nytta om man missar att tillgodose viktiga aspekter. En utvärdering är därför nödvändig.

1.3 Mål och syfte

Projektet syftar till att utvärdera vilka samhällsnyttor fritidsbanker bidrar med och identifiera utmaningar och framgångsfaktorer för fritidsbankerna. Målet med denna utvärdering är att belysa vilka samhällseffekter som Fritidsbanken kan bidra med men även öka kännedom om fritidsbanker nationellt och internationellt.

1.4 Målgrupp för studien

Den huvudsakliga målgruppen för studien är politiker, som har en avgörande roll för fritidsbankernas finansiering, och kommunala tjänstepersoner som arbetar med angränsade frågor. Andra viktiga målgrupper är Riksidrottsförbundet, idrottsföreningar, myndigheter och andra organisationer som är engagerade i Fritidsbanken på olika sätt. Fritidsbankerna själva utgör också en viktig målgrupp, med tanken att de kan dra lärdomar från varandras erfarenheter och utmaningar.

Ytterligare en målgrupp är forskare och andra som arbetar med att utvärdera och främja delningskoncept. I och med att det finns få studier kopplade till delningsekonomi som analyserar potentiella vinster och faktiska effekter (Codagnone m.fl., 2016), bidrar denna fallstudie till metodutveckling för att utvärdera delningstjänster samt visar ett praktiskt exempel på hur det kan genomföras. Sådana studier efterfrågas till exempel av innovationsprogrammet Sharing Cities Sweden (2019). Lärdomarna från utvärderingen kan även komma väl till pass i andra liknande sammanhang av vikt för införande av cirkulära lösningar.

2 Metod

I det här avsnittet presenteras de metoder som använts i studien. Först presenteras den utvärderingsprincip som studien utgår från, och sedan redogörs för datainsamling och analysmetoder.

2.1 Utvärdering som metod

Denna studie är en så kallad främjande utvärdering, som syftar till att förbättra en organisation genom att identifiera både problem och positiva kvaliteter samt skapa möjligheter att fatta bättre beslut (Naturvårdsverket, 2006). Den kommer utgå från två huvudsakliga aspekter: vilken samhällsnytta Fritidsbanken kan bidra med i form av värden och effekter samt vilka faktorer som bidrar till en lyckad fritidsbank. Båda dessa ska leda till lärdomar som underlättar för en stärkning och utökning av Fritidsbankens verksamhet. I enlighet med främjande utvärderingar medverkar Fritidsbanken själva som behovsägare. Projektet riktar sig även till politiker och kommunala tjänstepersoner, för att belysa de värden som skapas men som idag många gånger är osynliga för beslutsfattare. För att undersöka förutsättningar, värden och effekter använder vi oss av både kvantitativa och kvalitativa metoder, med utgångspunkt i en modell för effektanalys (se 2.3.1).

2.2 Datainsamling

En digital enkät har skickats ut till samtliga fritidsbanker i Sverige med frågor om deras respektive verksamheter. Vid tillfället (april 2019) fanns 87 fritidsbanker, 75 av dessa kom att svara på enkäten. Som komplement och för fördjupad förståelse har djupintervjuer genomförts på plats hos fem lokala fritidsbanker; Deje, Frölunda Torg, Sandviken, Umeå och Upplands Väsby. Dessa fem fritidsbanker har valts ut, i dialog med Fritidsbanken Sverige ideell förening (hädanefter benämnd som Fritidsbanken Sverige), då de anses ha stor variation på organisation (kommunalt, ideellt, Idéburet offentligt partnerskap (IOP) etc.) och kommit olika långt i sitt arbete. Intervjuerna har genomförts med personal på de olika fritidsbankerna för att ta del av deras lärdomar och erfarenheter av att driva fritidsbanker. Intervjuer har också genomförts med politiker, volontärer och arbetstränande.

Vid platsbesöken hos de fem fritidsbankerna genomfördes också kortare intervjuer med ett slumpmässigt urval av personer som besöker fritidsbankerna, både personer som lånar och personer som skänker utrustning. Ytterligare data från dessa målgrupper samlades in med hjälp av enkäter. Samtliga Fritidsbanker ombads att sprida två digitala enkäter via sina respektive kanaler i sociala medier; en riktad till användare och en till de som skänker utrustning. Några av de fem fritidsbanker vi besökte fick även enkäter i fysiskt format som besökare kunde fylla i på plats. På detta vis försökte vi fånga de anställdas, såväl som användarnas, perspektiv. Den digitala enkäten riktad till låntagare besvarades av totalt 113 personer (81 kvinnor, 30 män och två personer som inte ville ange kön). Av de svarande utgjordes 110 av vuxna och tre av barn. Därtill samlade fritidsbankerna själva in pappersenkäter från besökare på Fritidsbanken. Pappersenkäten riktad till låntagare besvarades av 80 personer, varav 11 barn och 69 vuxna.

2.3 Analys av data

Analysen av det insamlade materialet är uppdelad i samhällseffekter av Fritidsbankens verksamhet respektive framgångsfaktorer och utmaningar för verksamheten. För framgångsfaktorer och utmaningar har vi använt kvalitativ kodning och kategorisering av intervjuer med personer från Fritidsbanken Sverige, såväl som enskilda fritidsbanker för att identifiera de mest framträdande faktorerna. Dessa har sedan analyserats utifrån både intervjumaterialet och relevanta resultat från enkäterna. Samhällseffekterna analyserades med en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder, med utgångspunkt i en modell för effektanalys.

2.3.1 Effektanalys

Metoden som används för effektanalys bygger på Hahn et al., 2016; Hull, 2011 samt Lindgren, 2014 och genomförs utifrån fyra steg, se Figur 1 nedan. I det första steget definieras den aktivitet vars effekter ska studeras, i detta fall fritidsbanker. I andra steget beskrivs de resurser som behövs för att Fritidsbanken ska kunna existera över en given tidsperiod (Lindgren, 2014; Hull, 2011). Dessa resurser kan definieras på olika sätt. Exempelvis i termer av pengar (investerings- och driftkostnader), tid (t.ex. volontärtid, arbetsträningstid) samt subventionerade varor och tjänster (t.ex. subventionerad lokalyra i en kommunalt ägd lokal eller varor och tjänster som verksamheten får till skänks så som skridskor, fotbollsskor, skidor etc.).

I det tredje steget analyseras vilka sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter som aktiviteten leder till (Hahn et al., 2016; Lindgren, 2014).

- Sociala effekter innefattar i vilken grad Fritidsbanken bidragit till ökad social inkludering, delaktighet i sociala sammanhang såsom föreningsverksamhet, ökad fysisk rörlighet och möjlighet att testa nya aktiviteter.
- Ekonomiska effekter innefattar i vilken grad Fritidsbanken skapar arbetstillfällen och hälsoekonomiska vinster.
- Miljömässiga effekter innefattar i vilken grad återbruk av utrustning bidrar till minskad miljöpåverkan, såsom minskad klimatpåverkan och materialkonsumtion.

Effekterna diskuteras med utgång i olika intressenter (Hahn et al., 2016), i detta fall kommuner, låntagare och personer som skänker till Fritidsbanken samt fritidsbankerna själva.

I det fjärde och sista steget genomförs det som kallas för värdeskapande (Hahn et al., 2016). Beroende på vad som är möjligt kan effekterna beskrivas i kvalitativa, kvantitativa och/eller monetära termer. När alla väsentliga direkta och indirekta effekter har analyserats kan projektets övergripande effekt på samhällets välfärd utvärderas.

Figur 1. Effektanalyskedja

2.3.2 Miljöberäkning

Medan sociala och ekonomiska effekter kan analyseras genom intervju- och enkätsvar samt tidigare relevant forskning och statistik, så kräver miljöutvärderingen en matematisk beräkning.

Återanvändningsnätverket Aeres har utvecklat ett verktyg som beräknar hur mycket koldioxid som sparas genom att saker (som kläder, möbler och hushållsapparater) återanvänds i stället för att slängas (RREUSE, 2016). Verktyget ger en intressant överblick över vad återanvändning kan betyda i siffror, men tar inte hänsyn till komplexiteten i olika cirkulära modeller. Det som gör beräkningen för Fritidsbanken extra komplex är att Fritidsbanken erbjuder en mängd olika sportartiklar i varierande skick, vilka kommer lånas ut olika mycket - vilket därmed skapar olika framtida förutsättningar för livslängd. Samtidigt finns det låntagare som lånar av olika anledningar, använder olika sätt att ta sig dit, och har skilda förutsättningar för långsiktig beteendeförändring. Utmaningen är då att utveckla en metod som kan fånga upp denna komplexitet.

Forskaren Michael Martin (2018) gjorde en studie på olika delningstjänster i Stockholmsområdet och listade några faktorer som är viktiga att definiera vid effektberäkningar, som vi också har valt att ta hänsyn till i vår beräkning. Dessa är:

- Miljöpåverkan av produktion och renovering av produkten
- Produktens livstid
- Antal delningar
- Transportsätt och sträcka
- Antal ersättningar

Metoden som används i denna studie går ut på att jämföra potentialen hos Fritidsbankens verksamhet för att reducera klimatpåverkan och materialförbrukning med ett scenario där Fritidsbankens verksamhet inte finns. Det sistnämnda scenariot kallar vi för basfallet. Basfallet har en linjär modell, där utrustningen är i privat ägo och slängs efter ett visst antal år. Fritidsbankens miljövinster blir således skillnaden i miljöpåverkan mellan basfallets livscykel och Fritidsbankens livscykel.

Det finns i nuläget (december 2019) 95 Fritidsbanker i Sverige, och tusentals sport- och friluftskidartiklar. Att effektberäkna hela verksamheten skulle vara ett mycket tidskrävande arbete. Vi har därför valt att fokusera på en specifik utrustning, nämligen den som Fritidsbanken lånar ut mest av: slalomskidor. Detta är också en av de få utrustningar det finns miljödata för produktionen av. Kompletterande data kan också hämtas från en tidigare studie som har gjorts om Fritidsbankens artiklar, bland annat slalomskidor (Vestblad, 2016).

3 Vilka samhällseffekter bidrar Fritidsbanken med?

I det här avsnittet presenteras de sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter som Fritidsbanken bidrar med.

3.1 Sociala effekter

I denna del redogörs för sociala effekter som fritidsbanker kan skapa. De sociala effekterna av Fritidsbankens verksamhet som har kunnat identifieras berör rörelse och hälsa, inkludering och deltagande, föreningsliv, platsens sociala funktion, tillitsbyggande och stigmatisering.

3.1.1 Rörelse och hälsa

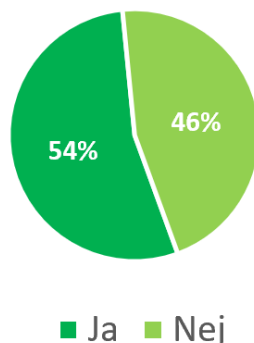
Tidigare forskning visar generellt på positiva effekter för de som deltar i organiserad idrott, på både psykisk hälsa; utifrån faktorer som självförtroende, social ångest, självskattat välbefinnande, stress och social isolering; och fysisk hälsa (Eime m.fl., 2013; Tan m.fl., 2014; Faskunger & Sjöblom, 2017). Samtidigt är barn och ungdomar mer stillasittande än någonsin (Dartsch m.fl., 2017). Hälsoeffekterna av idrott och rörelse lyfts ofta från Fritidsbankens håll, och är en av de tydligaste sociala effekterna av verksamheten.

För att bidra med en positiv hälsoeffekt behöver Fritidsbankens verksamhet leda till ökad rörelse och idrottsaktivitet. I en tidigare kvantitativ undersökning av motivationsfaktorer och utfall för lån från Fritidsbanken svarade 30 % av respondenterna att de hade blivit mer fysiskt aktiva som resultat av sina lån från Fritidsbanken (Bromark & Sjölund, 2019), se Tabell 1. I denna enkätstudie var andelen större: 54 % av respondenterna anser att Fritidsbankens verksamhet har gjort att de rör sig mer, se Figur 2 på nästa sida. Eftersom detta är en bred fråga, som kan vara svår för respondenterna att uppskatta själva, har även andra enkätfrågor använts för att fånga olika sätt som Fritidsbankens verksamhet kan ha en inverkan på grad av fysisk aktivitet.

Tabell 1. Svarsfördelning av utfall i Bromark & Sjölund (2019).

Enkätfråga	Antal svar (%)
Respondenten har köpt liknande utrustning	24 (7 %)
Respondenten har blivit mer fysiskt aktiv	100 (30 %)
Respondenten har blivit mer miljömedveten	104 (31 %)
Respondenten har angivit att inget alternativ stämmer	68 (20 %)
Respondenten har angivit ett annat alternativ	39 (12 %)

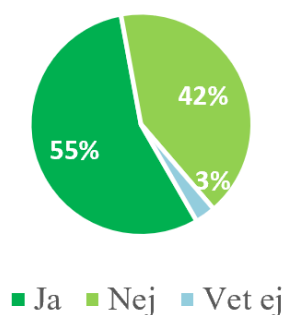
Rör du dig mer som följd av Fritidsbanken?

Figur 2. Enkät till låntagare. Antal respondenter: 104

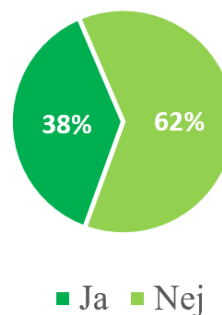
Ett alternativt mått är till vilken grad lånen inverkar på rörelse och idrottsaktiviteter vid specifika tillfällen. Totalt anger 42 % av respondenterna att de inte tror att de hade testat aktiviteten, om de inte hade kunnat låna från Fritidsbanken, vilket illustreras av Figur 3. I enkäten framkom även att spontana lån är vanligt. 38 % av respondenterna lånade mer utrustning än de hade planerat vid sitt senaste besök, vilket visar på att ett besök hos Fritidsbanken kan inspirera till fler lån och aktivitet, se Figur 4.

Tror du att du hade testat på aktiviteten även om du inte kunde låna utrustning från Fritidsbanken?

Figur 3. Enkät till låntagare. Antal respondenter 41

Lånade du mer utrustning än du hade planerat vid ditt senaste besök på Fritidsbanken?

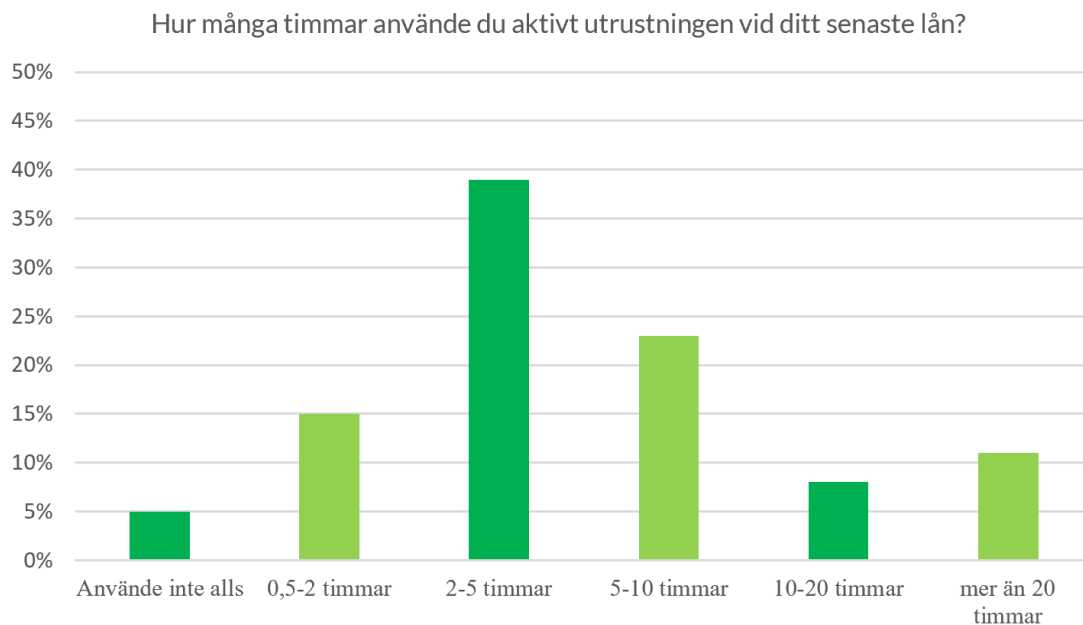

Figur 4. Enkät till låntagare. Antal respondenter 113

För att få en fingervisning om hur mycket rörelse och idrott som lånen bidrar till kan man även se hur många timmar respondenterna anger att utrustningen de lånade sist användes. Drygt 40 % har använt utrustningen i fem eller fler timmar, vilket Figur 5 visar. Det finns även en betydande andel lån med kortare aktivitet. Utifrån intervjuer med anställda på fritidsbanker och observationer framkommer att många, framförallt barn och ungdomar, lånar utrustning en kortare stund för tillfällig aktivitet efter skolan. De kan då också komma att genomföra flera under en kväll för att till exempel först spela fotboll och sen basket. Den här typen av lån förekommer främst när Fritidsbanken är placerad i anslutning till idrottshall eller utomhusytor lämpade för rörelse. I Upplands Väsby ligger till exempel Fritidsbanken i direkt anslutning till en idrottshall som kommunen öppnar upp för invånare att använda när den inte är bokad för särskild aktivitet. Konceptet kallas "öppen hall" och möjliggör för invånare att komma och låna utrustning från Fritidsbanken och nyttja hallen fritt. Hanna, som är platsansvarig, beskriver att många av deras stamgäster är

nyanlända ungdomar som står långt ifrån det svenska föreningslivet. Hon menar att deras upplägg ger mer möjlighet till spontanidrott och självorganiserad aktivitet:

"Alla har inte behov av att gå med i en klubb men de älskar den här möjligheten att kunna svänga förbi".

Figur 5. Enkät till låntagare. Antal respondenter: 113

Ett exempel på en fritidsbank som aktivt arbetar med att få invånare att testa nya aktiviteter är Fritidsbanken i Sandviken. Erik, som är fritidssamordnare i Sandvikens kommun och bland annat jobbar med Fritidsbanken Sandviken, berättar att de genom pop-up-verksamhet i stadsparken har nått en bredare målgrupp och sänkt trösklarna för invånarna att låna utrustning. Vintertid förflyttar de delar av sitt utbud av pulkor och skidor till en liten bod i parken. De spårar ett kortare skidspår och lånar ut pulkorna i nära anslutning till en pulkabacke, vilket Erik menar lockar fler till aktivitet. Under de tolv helger som Fritidsbanken i Sandviken hade öppet vintern 2019 hade de mellan 120 och 150 besökare om dagen.

"Det har varit en riktig hit att vara där folk är! Det innebar att folk som aldrig annars skulle åkt skidor eller tagit sig till [friluftsområdet] Habo ändå testade att åka skidor på grund av tillgängligheten" (Erik, fritidssamordnare Sandviken kommun).

Ohans, som är platsansvarig på Fritidsbanken Sandviken, berättar att det var många nyanlända som lärde sig att åka skidor i parken under vintern. Fritidsbanken Sandviken är ett exempel på fritidsbank som utökar sin roll och utöver utlåningsverksamhet samarbetar med andra förvaltningar och funktioner inom kommunen gällande hälsofrämjande arbete, barn och unga.

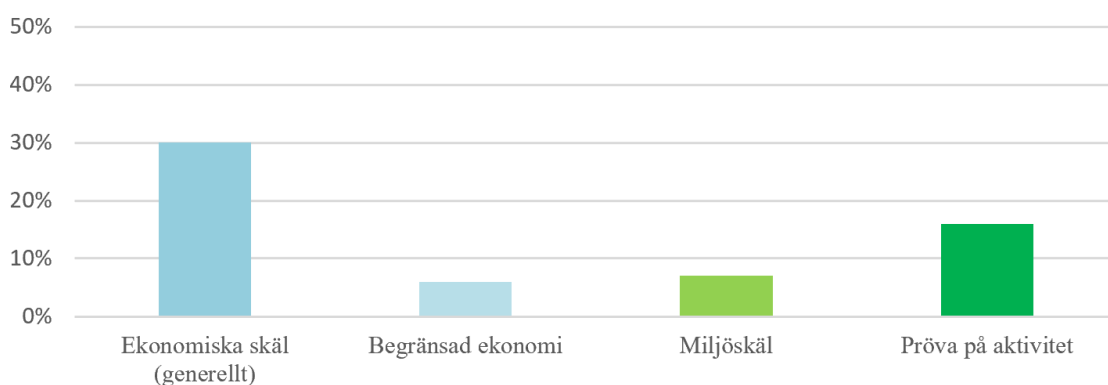
Hur mycket man rör på sig är även delvis en jämlikhetsfråga. Fritidsbankens ambition att bidra till ökat idrottande är brett, och riktar sig till alla grupper i samhället – samtidigt skiljer sig graden av idrottande och rörelse i nuläget stort mellan olika samhällsgrupper, delvis till följd av skilda socioekonomiska förutsättningar. I forskningsprojektet Ung Livsstils undersökning om socioekonomisk bakgrund och ungas deltagande i idrottsföreningar (Blomdahl m.fl., 2019) konstaterar författarna att kostnaderna för föreningsidrott har ökat, och en del av denna kostnad är utrustningen som behövs för att delta. En sådan kostnad kan tänkas inverka negativt på deltagande generellt, men blir framförallt ett hinder för familjer med mindre ekonomiska resurser. Blomdahl m.fl. (2019) beskriver att föräldrar ur denna grupp har mindre möjligheter både att låta sina barn pröva olika idrotter och att sedan fortsätta ägna sig åt dem.

Tidigare statistik har visat att ungdomar motionerar mycket utanför föreningslivet (Riksidrottsförbundet, 2010). Även här finns dock en skillnad beroende på socioekonomisk grupp, där personer med större ekonomiska resurser ägnar sig mer åt självständig fysisk aktivitet (Blomdahl m.fl., 2019). Ungdomar som är med i en förening tenderar dessutom att motionera mer spontant på fritiden (Rehn & Möller, 2011, s.27). Det finns även stora skillnader i hälsa generellt, och både fysisk och psykisk hälsa skiljer sig märkbart mellan olika socioekonomiska grupper (Folkhälsomyndigheten, 2017 & 2019). Fritidsbankens verksamhet kan på olika sätt underlätta för fler grupper att delta i idrottsaktiviteter och dra nytta av hälsoeffekterna av detta.

Det finns inga frågor specifikt om ekonomisk situation eller ekonomiskt utrymme i enkäten, men det går att se att flera av respondenterna (30 %) har nämnt ekonomiska skäl för att låna från Fritidsbanken och en mindre grupp (6 %) tar upp fattigdom eller att inte ha råd som anledning, se Figur 6. Många av respondenterna lånar även för att prova aktiviteter – något som kan begränsas om man inte har ekonomiska medel. Möjligheten att låna utrustning för att prova på aktiviteter kan även stimulera till ökad aktivitet för de som inte nämner ekonomiska begränsningar. 55 % av respondenterna i studien anger att de, eller någon de lånat till, har använt lånad utrustning för att testa nya aktiviteter, och som tidigare nämnts tror nära hälften av respondenterna (oavsett motivation) att om de inte haft möjlighet att låna den utrustning de nu lånat av Fritidsbanken, så skulle de inte testat den idrottsaktiviteten.

Varför har du valt att låna sport- och fritidsprylar från Fritidsbanken?

Figur 6. Enkät till låntagare. Svar kategoriserade utifrån kvalitativ kodning.

3.2 Inkludering och deltagande

Deltagandet i idrottsföreningar skiljer sig som sagt mellan olika samhällsgrupper. I Blomdahl med fleras studie (2019) konstaterar de att personer ur högre socioekonomiska grupper har varit överrepresenterade i föreningsidrotten de senaste 70 åren (sedan den första studien på ämnet genomfördes), och dessutom att ojämlikheten på detta område har generellt sätt ökat under åren. Störst är klyftorna mellan tjejer med olika bakgrund (Blomdahl m.fl., 2019). I Riksidrottsförbundets statistiska undersökning om idrott och integration (2010) skiljer sig även andelen tjejer som är med i en idrottsförening märkbart mellan de med svensk bakgrund och de med utländsk bakgrund (51 % respektive 29 %) - skillnaderna mellan olika grupper av killar är däremot mindre, vilket Tabell 2 visar.

Tabell 2. Idrott och integration - en statistisk undersökning 2010. (Riksidrottsförbundet, 2010).

Anledningar till att ungdomar inte går med i en idrottsförening

Vad är anledningen till att du aldrig tränat och/eller tävlat i en idrottsförening?

Kille med utländsk bakgrund	%
Ej intresserad	48
Motionerar hellre på egen hand	26
För dyrt	15
Olämpliga träningstider	13
För långt avstånd till träning/tävling	6
Föreningsidrott passar inte mig	0

Kille med svensk bakgrund	%
Ej intresserad	61
Motionerar hellre på egen hand	60
Föreningsidrott passar inte mig	31
För dyrt	12
För långt till träning/tävling	12
Olämpliga träningstider	4

Tjej med utländsk bakgrund	%
Ej intresserad	52
För dyrt	35
Motionerar hellre på egen hand	28
Olämpliga träningstider	18
För långt avstånd till träning/tävling	17
Föreningsidrott passar inte mig	9

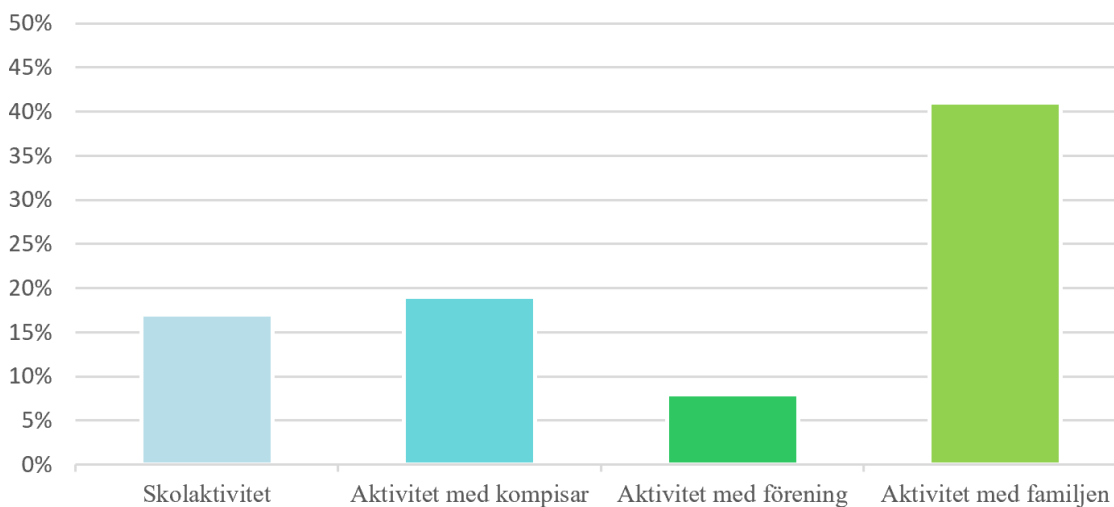
Tjej med svensk bakgrund	%
Ej intresserad	52
Motionerar hellre på egen hand	35
Föreningsidrott passar inte mig	19
För dyrt	14
För långt avstånd till träning/tävling	6
Olämpliga träningstider	5

I Riksidrottsförbundets studie undersöktes även specifikt anledningar till att olika grupper av ungdomar (uppdelat efter kön samt ursprung) inte hade deltagit i föreningsidrott, eller hade slutat idrotta efter ett tag. För dyrt är en av de mindre vanliga anledningarna för de flesta grupper, men i gruppen tjejer med utländsk bakgrund anger hela 35 % detta som anledning.

Det finns alltså en ojämlikhet i deltagande i idrott (både inom och utanför föreningar), och vissa grupper upplever ekonomiska barriärer till deltagande. Detta kan ses som ett problem ur hälsosynpunkt, men är även en fråga om samhällsinkludering i vidare bemärkelse - speciellt när det gäller deltagande i föreningsverksamhet. Att vara aktiv i föreningar är ett sätt för individer att utvidga sina sociala nätverk och bygga socialt och kulturellt kapital. Framförallt socialt kapital är en resurs som är beroende av medlemskap i grupper och nätverk, och som generellt tenderar att vara lägre hos de som också har lågt ekonomiskt kapital (Kittlemann m.fl., 2017; Siisiäinen, 2000).

Eftersom jämförelser baserat på demografiska kategorier inte ryms inom denna studie går det inte att undersöka vilken inverkan Fritidsbanken har på deltagande för specifika grupper. Vad som däremot syns är att många låntagare har lånat utrustning för olika sociala sammanhang (se Figur 7). Det är vanligast att ha lånat för skolaktivitet och fritidsaktivitet med kompisar, men 8 % av respondenterna har även lånat utrustning för aktivitet med förening. Eftersom ojämlikheten i tidigare studier om deltagande i föreningsidrott visat sig vara extra stor hos tjejer har även andelen kvinnliga respondenter som lånat utrustning för aktivitet med förening kontrollerats. Denna ligger något högre, på 12 %.

För vilka sammanhang har du lånat utrustning?

Figur 7. Enkät till låntagare. Antal respondenter: 113

Det är dock svårt att dra generella slutsatser om Fritidsbankens inverkan på låntagarnas deltagande i föreningar. Arbetet på denna punkt skiljer sig stort mellan olika fritidsbanker. Vissa fritidsbanker har en mer avskalad utlåningsverksamhet, medan andra dessutom aktivt arbetar för att främja deltagande i föreningsliv. I det senare fallet behöver inverkan inte synas på just antalet utlån för användning i föreningsverksamhet.

Som exempel på potentialen att bidra till ökat föreningsdeltagande finns Fritidsbanken Sandviken. I Sandviken jobbar kommunen med frågan och Ohans, som är platsansvarig för Fritidsbanken, har samtidigt uppdrag som föreningslots i kommunen. Detta innebär att han hjälper invånare med utgång i deras intressen komma i kontakt med föreningar inom sport, kultur och ideell sektor. Han hjälper till i kontakten med föreningarna, till exempel genom att kolla upp när det är nybörjarträningar eller träffar och förmedla detta. Ohans har även möjlighet att följa med till aktiviteten de första gångerna för att ge stöd och se till att personen får en god och trygg introduktion. I sin roll på Fritidsbanken möter han många människor, vilket han menar ger honom ett stort kontaktnät och goda förutsättningar att hjälpa personer in i föreningsliv. Enligt Ohans kan detta vara till speciellt stor hjälp för nyanlända, som ofta har svårare att ta reda på vilka verksamheter som finns. Dessutom kan det vara ett bra sätt att få känna sig inkluderad:

"När du kommer till Sverige är det nästan ingen som frågar vad du har gjort på fritiden, fokus är på vad man har jobbat med eller vill jobba med" (Erik, fritidssamordnare Sandviken kommun).

På detta sätt får Fritidsbanken en bredare funktion och kan ha en större inverkan på idrottande och inkludering. Ett annat socialt sammanhang man lånar för är skolverksamhet. 17 % av respondenterna har lånat för användning i skolan, och utöver detta framkommer det även i intervjuer att vissa skolor har direkt samarbete med Fritidsbanken, eller tar dit sina klasser för att låna. När skolor lånar utrustning från Fritidsbanken kan det göra stor skillnad. Per Lawén, Kommunalråd i Deje, beskriver det som att verksamheten på orten har möjliggjort för alla barn att delta i skolans aktiviteter och berättar att en idrottslärare nyligen sagt att det är första gången på 20 år som alla barnen kan delta på friluftsdagen. Vissa skolor har även mer regelbunden verksamhet i samarbete med Fritidsbanken. Hanna beskriver till exempel Fritidsbanken Upplands Väsby's relation med lärare i området så här:

"Gympalärarna som håller lektioner här har vi bra samarbete med. [...] Idrottslärare från andra skolor kommer hit och lånar, de hänvisar kidsen hit när de ska ha en friluftaktivitet."

På vissa skolor och fritids finns även en mindre samling utrustning direkt på plats, som en form av mindre filial av Fritidsbanken. Utöver skolor och föreningar har vissa fritidsbanker även samarbete med andra lokala verksamheter, som till exempel behandlingshem, SFI-utbildningar och hem för ensamkommande flyktingar, ofta i syfte att tillgängliggöra idrott för fler personer eller möjliggöra för dem att delta i gemensamma aktiviteter.

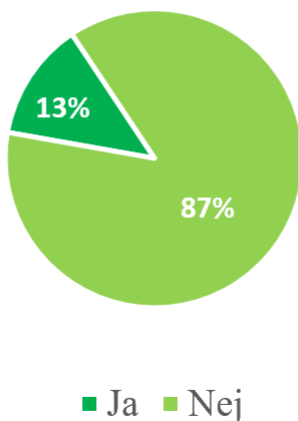
Ett annat sätt som verksamheten kan bidra till inkludering är genom praktik, arbetsträning och anställning för personer som tidigare har stått långt ifrån arbetsmarknaden. Vissa av fritidsbankerna har ett nära samarbete med arbetsmarknadsenheter, SFI-utbildningar och andra verksamheter inriktade på att få ut människor i arbete. Till exempel hade Sandviken kommun vid vårt besök fyra personer anställda på deras fritidsbank med stöd av Arbetsförmedlingen. Dessa personer har så kallade extratjänster och stöttar den platsansvariga. Flera av de som tidigare har arbetstränat på en fritidsbank har, enligt Fritidsbanken Sverige, sedan fått fast anställning där, och några av de andra har gått vidare till andra anställningar.

3.3 Övriga sociala effekter

Utöver de huvudsakliga effekterna som beskrivs ovan finns även några fler möjliga sociala effekter, som det inte finns lika mycket material om i denna studie, men som ändå framträder som relevanta.

En av de saker som lyfts av platsansvariga på fritidsbankerna är fritidsbankernas sociala funktion. Enligt dessa fungerar fritidsbankerna som mötesplatser och främjar integration och gemenskap. I enkäterna anger en mindre andel (13 %) att de använder Fritidsbanken för fler syften än att låna utrustning, vilket Figur 8 visar.

Gör du något annat på Fritidsbanken utöver att låna utrustning (t.ex. träffar kompisar)?

Figur 8. Enkät till låntagare. Antal respondenter: 104.

Denna aspekt kommer även fram under samtal med låntagare. Flera av intervjupersonerna nämner att Fritidsbanken betyder mycket för dem, att den fungerar som en mötesplats och bidrar till en trevlig tillvaro. Flera fritidsbanker har umgängesytor där det finns soffor och spel. Hit kommer enligt intervjupersonerna både pensionärer och ungdomar för att spela spel eller umgås med varandra och personalen. I Upplands Väsby ligger Fritidsbanken dessutom i samma lokal som en idrottshall och i närheten finns ett flertal sportarenor. När idrottshallen inte är bokad är den öppen och tillgänglig för spontanidrott och självorganiserade aktiviteter. Personalen är noga med att alla ska känna sig välkomna och få ta del av idrottshallen, och beskriver att Fritidsbanken och idrottshallen blir lite som en fritidsgård, fast för fler åldersgrupper:

*"Föräldralediga kommer hit och hänger i lianerna. Farmor och Farfar kommer och nyttjar hallen när storkillen har hockey. De springer upp och ner och lånar grejer från Fritidsbanken"
(Hanna, platsansvarig Fritidsbanken Upplands Väsby)"*

I nuläget är det en mindre andel fritidsbanker som har denna typ av utökade verksamhet, och används för fler saker än att låna utrustning, men det är en möjlig social aspekt, som skulle kunna utvecklas vidare.

I intervjuer lyfts även tillit fram som en avgörande aspekt av verksamheten. Fritidsbanken kräver endast namn och telefonnummer, alternativt mejladress när man lånar utrustning. Låntagaren blir ombedd att komma tillbaka med utrustningen inom två veckor, men det finns inga förseningsavgifter eller andra påföljder om man inte följer detta. Enligt intervjupersonerna fungerar detta väl. Av de totala utlånen i t.ex. Umeå är det endast ett fåtal av utrustningen som inte har lämnats tillbaka, och modellen skapar enligt Christer, platsansvarig i Umeå, en tillit mellan fritidsbank och låntagare som många värderar högt. En respondent i enkäten till fritidsbankerna beskriver hur mycket detta betydde för en låntagare:

"Den härligaste upplevelsen av positiv feedback [...] kom från en man med ickesvensk härkomst, han var röd till tårar då han fick klart för sig att vi faktiskt litat på just honom. För första gången sedan han kom till Sverige så behövde han inte på något sätt bevisa vem han var."

Att det fungerar på detta sätt bidrar även till att göra processen för lån enkel och smidig – något som lyfts fram som viktigt av många låntagare. En möjlig negativ social effekt för låntagarna är stigmatisering av att låna från Fritidsbanken. Erik, som är fritidssamordnare i Sandviken kommun berättar att han har sett i Facebookgruppen för fritidsbanken att vissa ungdomar tejar för registreringsnumret för att de skäms över att dessa syns. Social stigmatisering är en vanlig effekt av fattigdom, och bidrar till exkludering och försämrad hälsa hos de grupper det drabbar – vissa forskare menar till och med att detta är en av de största orsakerna bakom ojämlig hälsa (Inglis, 2016; Hatzenbuehler m.fl., 2013). Stigmatiseringen upplevs exempelvis av personer som uppstår ekonomiskt bistånd, men drabbar även barnen i familjer med dålig ekonomi. I Rädda Barnens (2019) undersökning av finska barns erfarenhet av fattigdom visade det sig att 32 % av barnen i mindre bemedlade familjer har blivit retade på grund av sin familjs ekonomiska situation. Författarna förklarar att även när barnen inte känner till andra familjers ekonomiska situation så kan saker som begagnade kläder eller att ha en gammal telefon leda till mobbning och utanförskap – en liknande effekt kan man föreställa sig för barn med sportutrustning från en fritidsbank. Från start har dock Fritidsbanken Sverige betonat i sin kommunikation att fritidsbankerna är till för alla, att vem som helst kan låna utrustning där. Detta för att just motverka stigmatisering. Så här skriver de om det på sin hemsida:

"Att alla får låna är en av Fritidsbankens tre grundpelare och kommer så alltid att vara. Genom att berätta det här för dina vänner hjälper du oss att göra Fritidsbanken lika naturligt i samhället som ett bibliotek."
(Fritidsbanken, 2019.)

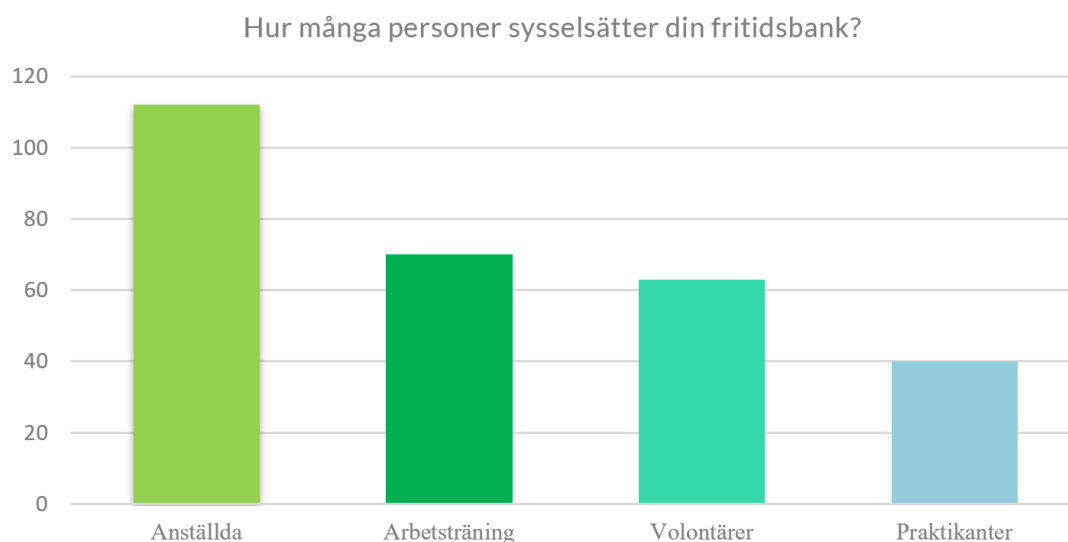
Fritidsbanker kan även ha en minskande effekt på stigmatisering av personer med mindre ekonomiskt kapital, om de möjliggör för dessa att delta i sammanhang som de annars hade behövt undvika.

3.4 Ekonomiska effekter

I detta avsnitt redogörs för de ekonomiska effekterna som kan skapas av en fritidsbank. Effekter kopplat till arbetstillfällen, ideellt arbete och hälsovinster av idrottande har studerats.

3.4.1 Fritidsbanken skapar sysselsättning

Vid enkätens genomförande (våren 2019) var 110 personer anställda med ordinarie tjänst inom fritidsbankerna. Utöver dessa arbetstränade 65 personer, 62 personer arbetade ideellt och 40 personer praktiserade. I snitt hade fritidsbankerna då en anställd, två volontärer och en person som arbetstränar eller praktiserar.

Figur 9. Enkät till fritidsbankerna. Antal respondenter: 74.

Finansiering av de anställda har i merparten av fallen skett genom kommunen, men även genom att samordna marknadsinsatser med personer som står utanför arbetsmarknaden. Fritidsbanken har lång erfarenhet av olika former av arbetsträning, praktik och tidsbegränsade tjänster kopplade till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Möjligheten till arbetsträning bidrar, enligt de platsansvariga, till att individerna får en möjlighet att växa i sin egen takt. Till en början får individerna ta emot och sortera utrustning för att därefter hjälpa till vid utlån och slutligen vid uppsökande verksamhet på skolor, föreningar och liknande. Intervjuerna med de platsansvariga visar att flera av de som tidigare stått långt från arbetsmarknaden fått nya tjänster efter att ha arbetstränat på Fritidsbanken.

Arbetslösheten utgör en stor samhällskostnad men exakt hur mycket är svårt att beräkna. En beräkning från FN visade att arbetslösheten kostade mellan 70 och 140 % av vad det skulle kosta att ge de arbetslösa offentlig anställning (UN, Economic Survey of Europe in 1981). För Sverige låg, enligt samma studie, kostnaden på 90–100 %. Enligt Arbetsmarknadsstyrelsen (Ams, Meddelanden från utredningsenheten 1984:13), kan denna kostnad variera från 93 % för en person med a-kassa ersättning, till 137 % för en person i arbetsmarknadsutbildning. Det finns således studier som visat att arbetslöshetskostnaderna antas ligga mellan 70–150 % av totala lönekostnaden. Medianlönen i Sverige är enligt SCB (2018) 30 500 kronor/månad. Detta, inklusive sociala avgifter, ger en total lönekostnad på ca 480 000 konor per år.

Under 2019 var det 65 personer totalt som arbetstränade på landets samtliga fritidsbanker. I Umeå hade samtliga tre personer som arbetstränat gått vidare och fått anställning på annan arbetsplats. I Frölunda var motsvarande en av två personer under 2018. Andelen som gått vidare till en anställning, på Fritidsbanken eller någon annanstans, varierar således. Om man antar att tre olika scenarion, där 30, 50 och 100 % av de som arbetstränat får anställning beräknat på 70, 90 och 137 % av lönekostnaden av en nationell medianlön kan man försöka belysa den ekonomiska nyttan som Fritidsbanken bidrar till.

Tabell 3. Den potentiella ekonomiska nyttan av att arbetsträning på Fritidsbanken leder till anställning

Scenario	Lönekostnad (kSEK/år)	30 % av de som arbetstränar får anställning (kSEK/år)	50 % av de som arbetstränar får anställning (kSEK/år)	100 % av de som arbetstränar får anställning (kSEK/år)
Arbetslöshetskostnaden är 70 % av lönekostnad	336	6 500	11 000	22 000
Arbetslöshetskostnaden är 90 % av lönekostnad	432	8 000	14 000	28 000
Arbetslöshetskostnaden är 137 % av lönekostnad	658	13 000	21 000	43 000

Från Tabell 3 går det att utläsa att värdet av de arbetstillfällena som skapats genom arbetsträning på Fritidsbanken kan antas ligga mellan 6,5–43 miljoner konor per år. Detta är dock en mycket grov uppskattning med flera osäkra parametrar, där syftet är att belysa olika sätt att visa värden som kan skapas i en delningsekonomi. Samhällskostnaderna ska därför ses i ljuset av detta syfte och inte som absoluta värden.

Förutom olika samhällsekonomiska kostnader, finns det flera konsekvenser av arbetslöshet på individnivå. Norström m.fl., (2019) visar att en individ som är arbetslös förlorar hälsorelaterad livskvalitet motsvarande nästan ett helt år vart tionde år jämfört med den som är sysselsatt. Detta beror till stor del av att arbetslösa lider mer av ångest och depression än arbetande. Dessutom kan stigmatisering av personer med dålig ekonomi och ekonomiskt bistånd inverka negativt på hälsan. Vidare kan det bli svårare att komma ut på arbetsmarknaden igen samt påverka framtida karriärmöjligheter om man varit arbetslös en längre tid. Det kan också ha en negativ ekonomisk effekt på längre sikt i form av lägre sjukersättning, föräldrapenning och pension. Studier visar att arbetslöshet även kan föra med sig att den egna identiteten försvagas, minskad social interaktion och delaktighet samt att de positiva sociala värden som skapas av arbetet försvinner (Hobbins, 2016). För den enskilde individen finns det således flera andra positiva värden som skapas av arbete men som inte kan ersättas eller belysas i ekonomiska termer.

3.4.1.1 Värdet av ideellt arbete

Det ideella arbetet utgör en viktig komponent i fritidsbankernas verksamhet och belyser det engagemang och gemenskap som fritidsbankerna för med sig. Bara på Fritidsbanken i Deje finns närmare 20 personer som jobbar ideellt, troligen är därför den statistik som illustreras i Figur 9 (62 personer) i underkant. Enligt Fritidsbanken Sverige finns det över 120 personer som jobbar ideellt på fritidsbankerna. Värdet av detta ideella arbete kan bland annat analyseras i monetära termer. Volante (2015) använder ett schablonbelopp som används för att värdera ideellt arbete inom EU-projekt, för att beräkna värdet av ideellt arbete inom idrottssektorn. År 2015 var detta schablonbelopp 180 kronor per timme. Om man antar att de som arbetat ideellt jobbar ca fem timmar per vecka, ger det 240 timmar per år. Det innebär att det ideella arbetet inom Fritidsbanken, beroende på om de är 62 eller 120 personer, motsvarar mellan 2,5 – 5 miljoner kronor per år.

3.4.2 Hälsovinster av idrottande

Samhällsnyttan av idrott i form av förbättrad hälsa handlar främst om fysisk aktivitet (Faskunger och Sjöblom, 2017). Under avsnitt 3.1.1 diskuteras hur barn och ungdomar är mer stillasittande än någonsin tidigare. Hagberg (2017) uppskattar att stillasittande livsstilar förklarar 2–8 % av sjukvårdskostnaderna i Sverige, vilket innebär 4–16 miljarder kronor.

Forskningen visar att om idrottsrörelsen når ytterligare 100 ungdomar kan följande hälsovinster och besparingar förväntas:

- Fem ungdomar kommer inte drabbas av depression.
- 25 ungdomar kommer inte ha symtom som magont, huvudvärk med mera.
- Skolresultat kommer att förbättras för minst fem elever tack vare mindre sjukdom/symtom.

Vår enkät visar samtidigt att 55 % av respondenterna inte tror att de hade testat idrottsaktiviteten om de inte hade kunnat låna från Fritidsbanken. Därtill har nästan 70 % av de som lånat utrustningen använt den för att prova på någon ny idrott eller fritidsaktivitet, och 54 % svarar att de rör sig mer som följd av tillgången till utrustning. Resultaten visar att Fritidsbanken troligtvis möjliggör för fler att delta i idrott och olika aktiviteter samtidigt som den gör en insats för att påverka folkhälsan. Detta kan i sin tur bidra till att minska de samhälleliga kostnader som uppstår av att barn och ungdomars brist på fysisk aktivitet oberoende av vilken socioekonomisk status man har. Tabell 4 nedan ger en sammanfattning av de ekonomiska effekterna.

Tabell 4. Sammanfattning över de ekonomiska effekterna.

	Arbetsstillfällena (kSEK/år)	Ideellt arbete (kSEK/år)	* Hälsovinster
Nyttor	6,5 - 43 000	2,5 - 5 000	+

* Positivt värde men inte möjligt att moneterisera

3.5 Miljömässiga effekter

I detta avsnitt redogörs för de miljömässiga effekterna som kan skapas av en fritidsbank. De effekter som har studerats är både direkta effekter kopplade till verksamheten – minskad klimatpåverkan och materialåtgång – och indirekta effekter från normförskjutning och beteendeändring.

3.5.1 Direkta effekter – klimatpåverkan och materialåtgång

Fritidsbankens verksamhet har en potential att reducera klimatpåverkan med 70 % jämfört med en linjär modell (det vill säga om utrustningen köps in och ägs privat), där den linjära modellen har en påverkan på ca 6 kg CO₂-ekvivalenter/år/par slalomskidor och Fritidsbankens modell har en påverkan på ca 2 kg CO₂-ekvivalenter/år/par slalomskidor. Här räknas faktorerna som anges i Tabell 5 in. Faktorerna beskriver en, för Fritidsbanken, idealsituation. Val av värden och påverkan av antaganden är beskrivna och diskuteras i underkapitlen.

Tabell 5. Faktorer som använts i beräkningen av miljöpåverkan av Fritidsbankens modell och ett basfall där utrustning ägs privat.

Scenario	Produktion ¹	Renovering	Livstid	Delningar	Transport	Antal ersättningar
Fritidsbanken	29 kg CO ₂ -ekv	25 % av fallen	7,5 år	1,7/år	Till fots	50 % av artiklarna
Basfall	29 kg CO ₂ -ekv	12,5 % av fallen	5 år	Ingen	Ingen	Ingen

Fritidsbankens verksamhet har en potential att reducera materialåtgång med över 80 % jämfört med en linjär modell, om man räknar med faktorerna antagna i Tabell 5: att Fritidsbankens skidor har en 50 % längre livstid och att varje par skidor hos Fritidsbanken ersätter 0,5 stycken nyköp. Om man antar att 10 % av Fritidsbankens totala 180 000 artiklar är slalomskidor skulle detta betyda en absolut reduktion enligt Tabell 6.

Tabell 6. Absolut materialreduktionspotential per år om 10 % av alla Fritidsbankens artiklar är slalomskidor. Sort och mängd material är från Vestblad (2016).

Material	Mängd per par slalomskidor	Årlig materialreduktion totalt (18 000 par skidor)
Laminerat trä	1,136 kg	3408 kg
Epoxi-glasfiber	0,503 kg	1509 kg
Polyeten	0,257 kg	771 kg
Stål	1,085 kg	3255 kg
ABS plast	0,601 kg	1803 kg
P-t.ex.	0,424 kg	1272 kg

1. För miljöpåverkan av produktion av slalomskidor har vi valt att använda data från databasen Ecoinvent v 3.3. som uppger 29 kg CO₂-ekv/par slalomskidor (för vuxen).

3.5.1.1 Betydelsen av livsförlängande åtgärder

Fritidsbanken har en filosofi och en praxis som går ut på att försöka förlänga sportutrustningens livstid. På frågan i enkäten till Fritidsbankerna "Om ni behöver renovera utrustningen, vilken sorts renovering genomför ni?" kom två svar som reflekterar livsförlängande åtgärder: "Allt som behöver lagas, lagas om möjligt. Om inte lagning är genomförbar tas reservdelar från objektet/en. Ingenting slängs innan det är helt förbrukat", och "Flyttat hela bindningar från trasiga skidor till hela fina skidor och slalomskidor". I snitt svarar fritidsbankerna att 33 % av utrustning som är i så dåligt skick att den inte längre kan renoveras sparas till reservdelar.

I denna studie används samma antaganden som Martin (2018); en livstid på fem år för slalomskidor i privat ägo. Martin antar att uthyrningsobjekt har en kortare livstid, något som kan motiveras med att människor är mindre var-samma med saker de inte äger. Dock analyserade Martin en uthyrningsmodell där privatpersoner hyr ut sina egna skidor. Vårt antagande om att Fritidsbankens skidor har en 50 % längre livstid är baserat på 1) Fritidsbankens filosofi och praxis med livsförlängande åtgärder, och 2) en uppfattning om att livstiden för skidor i privat ägo ofta bestäms av estetiska skäl snarare än tekniskt skick. Emellertid skulle man kunna tänka sig att Fritidsbankens utrustning används oftare än den i privat ägo, och därmed slits mer. Dock visar en undersökning från slalomskidägare i Stockholm (anställda på forskningsinstitutet IVL (Martin 2018)) och i Göteborg (anställda på forskningsinstitutet RISE, undersökt för att få data till denna studie) att skidorna i snitt används 2 respektive 1,5 gånger per år. Fritidsbankens skidor lånas i genomsnitt ut 1,7 gånger (baserat på Vestblad (2016)).

Klimatpåverkan för själva renoveringen (här räknas med att ett renoveringstillfälle har 5 % av klimatpåverkan av en nyproduktion) medför 5–15 % av totala klimatpåverkan. Antagandet om antal renoveringstillfällen hos Fritidsbanken (25 % av lånetillfällen) grundas i enkätsvaret från fritidsbankerna "Genomför ni vid behov underhåll av utrustning efter utlån?" där de flesta svarade "Ja, ibland". På frågan "Om ni behöver renovera utrustningen, vilken sorts renovering genomför ni?" uppger fritidsbankerna för det mesta enklare renovering i form av rengöring, justering av bindningar, vallning och slipning. Några uppger också mer omfattande renovering i form av att byta bindningar. Antagandet att skidor i Fritidsbankens ägo renoveras dubbelt så mycket som dem i privat ägo per år, grundar sig i Fritidsbankens särskilda intresse för livsförlängande åtgärder.

Det är viktigt att förstå att antagandet om livstid har mycket att säga för resultatet. Om man antar en livstid på 5 år för Fritidsbankens skidor, det vill säga samma som för skidor i privat ägo, blir reduktionspotentialen i klimatpåverkan 50 % snarare än över 70 %. Skulle man däremot öka Fritidsbankens skidors livstid med bara ett år blir reduktionspotentialen över 80 %. Slutsatsen blir därmed att det är mycket viktigt att Fritidsbanken behåller sin nuvarande filosofi och praxis för att ha en låg klimatpåverkan.

Då det inte finns uppgifter om klimatpåverkan från avfallshantering av slalomskidor är denna påverkan inte inkluderad i beräkningen. Om klimatpåverkan från avfallshantering hade kunnat inkluderas skulle det dock visa sig vara ännu viktigare med livsförlängande åtgärder, då klimatpåverkan hade ökat. Detta är särskilt viktigt för artiklar som slalomskidor, eftersom Sverige i nuläget har en mycket begränsad infrastruktur för material- och energiåtervinning av denna sorts utrustning (Vestblad 2016).

3.5.1.2 Betydelsen av att ersätta köp

"Ersätta köp" eller "antal ersättningar" är en av de klurigaste faktorerna att anta värde för eftersom det kräver att man kan utläsa vilka beteenden som orsakar vad, det vill säga för att identifiera direkta samband mellan olika konsumtionsbeteenden behöver man veta vilka beteenden som orsakar dem.

Det går dock att, utifrån enkätsvaren från användarna, anta att Fritidsbankens verksamhet till en viss grad avvärjer nyköp. På frågan "Har du funderat på att köpa sportutrustning men lånat från Fritidsbanken i stället?" svarar 72 % "ja". Men å andra sidan svarar också 20 % "ja" på frågan "Har du efter att du lånat på Fritidsbanken köpt ny motsvarande utrustning?" och på frågan "Om inte Fritidsbanken hade funnits, hur hade du gjort för att få tillgång till utrustningen?" svarar 30 % av respondenterna "köpt". De två sista frågorna antyder att möjligheten Fritidsbanken erbjuder kan leda till flera nyköp. De kan dock också tolkas som att låntagarna gör mer genomtänkta köp i och med att de får prova aktiviteten innan de beslutar sig för att köpa, och därmed undviks "onödig" konsumtion.

Antagandet att varje par skidor hos Fritidsbanken ersätter 0,5 nyköp grundar sig i "best case" antagandet i Heiska (2019) och Martin (2018). Om man i stället halverar detta och antar att det ersätter 0,25 nyköp sjunker potentialen för att reducera klimatpåverkan från över 70 till 50 %. Antar man däremot att varje par skidor hos Fritidsbanken

ersätter 0,75 nyköp blir potentialen för att reducera klimatpåverkan nästan 100 %. Antal nyköp som Fritidsbankens verksamhet kan avvärja har alltså mycket stor möjlighet att minska klimatpåverkan.

3.5.1.3 Bilkörandets belastning

Hela 72 % av låntagarna anger i enkäten att de använt bil när de lånat av Fritidsbanken. Jämfört med skidor i privat ägo, som oftast förvaras i hemmet, där själva åtgärden vid användning endast är att hämta dessa medför detta ingen miljöbelastning. Klimatbelastningen för bilkörande per km² blir särskilt betydande när man inkluderar påverkan i ett livscykelperspektiv, alltså inte bara de direkta utsläppen från avgasröret, men också vad som krävs för att pumpa upp, raffinera och transportera oljan, och producera bilen.

Om man räknar med att Fritidsbankens låntagare kör bil i 72 % av tillfällena, har 10 km att köra, (20 % av de som kör bil anger att de kör mer än 10 km) och allokerar 50 % av körningens påverkan till lånet på Fritidsbanken (i och med att det inte är känt om syftet med körningen enbart är att besöka Fritidsbanken, eller också att till exempel handla på närliggande köpcentrum), blir minskningen i klimatpåverkan 30 % i stället för över 70 % (idealfallet, se avsnitt 3.5.1). Detta visar att låntagarnas transportsätt har en väldigt stor påverkan på Fritidsbankens potential att bidra till minskad klimatpåverkan. En annan studie på ett delningsekonomiinitiativ; klädbibliotek, visar en ännu tydligare belastning av användarnas transport. Resultatet visar att körandet helt och hållet kan uppväga miljöfördelen av den reducerade konsumtionen som klädesbiblioteket medför (Zamani et al. 2017). Samtidigt är den utrustning som lånas många gånger tung och otymplig (t.ex. skidor), vilket gör det svårt att ta med sig utrustningen kollektivt.

3.5.2 Indirekta effekter – normförskjutning och beteendeändring

För en helhetsbild av effekterna är det också viktigt att känna till och reflektera över indirekta effekter. Till exempel kan det vara så att låntagarna inspireras av Fritidsbankens delandeverksamhet och ändrar sitt konsumtionsbeteende också på andra områden – men det kan också innebära att låntagarna sparar pengar när de lånar, och därmed köper mer av något annat. Indirekta effekter kan alltså påverka miljöeffekten både positivt och negativt.

3.5.2.1 Ändrat konsumtionsmönster

Om Fritidsbankens delningsmodell inspirerar låntagarna till en generellt mindre miljöbelastande livsstil kan reduktionspotentialen vara väsentligt högre än det som kan uppnås genom att förlänga livslängden och undvika nyköp av sportutrustning. Ett exempel på en sådan beteendeändring presenteras i en studie gjord på musikfestivalen Way Out West's inflytande på besökande. Henrik Jutbring och hans kollegor vid Göteborgs universitet undersökte hur festivalens beslut om att kött skulle sluta serveras på hela festivalområdet påverkade festivalen och dess besökare (Jutbring 2017). Det visade sig att festivalen minskade sitt klimatavtryck med 40 %. Men inte nog med det: även 15 % av besökarna ansåg att festivalen hade stor påverkan på dem i deras beslut att minska köttkonsumtionen även i vardagen.

Det är dock svårt att kvantifiera den minskade miljöpåverkan sådana effekter medför. Jutbrings studie är begränsad till konsumtionsmönstret för köttkonsumtion. En uppföljningsstudie som detaljerar hur många kilo kött som besökarna minskar sin konsumtion av skulle kunna ge en indikation på reducerad miljöpåverkan i siffror. Det är dock svårt att identifiera relevant sammanhang i Fritidsbankens fall. Vilka konsumtionsmönster handlar det om? Reduktion i konsumtion av kläder?

Blir det kanske i stället en ökad miljöbelastning av att låntagare sparar pengar som de kan använda på annan konsumtion? Beteendeändringen Fritidsbanken inspirerar till skulle till viss del undvika detta. En undersökning av Fritidsbanken i Umeå visar att ju mer miljömässigt motiverad låntagaren är, desto mindre är låntagaren benägen att köpa utrustningen efter lånet (Bromark et al. 2019). I vår enkät nämner 17 % av låntagarna miljö/hållbarhet/klimat/återbruk antingen som svar på frågan "Varför har du valt att låna sport- och fritidsprylar från Fritidsbanken?" eller "Vad gillar du med Fritidsbanken?". Beteendeändringen Fritidsbanken inspirerar till kan också leda till alternativ för nyköp, alltså att låntagare hellre köper begagnat. På frågan "Har du, efter att du lånat på Fritidsbanken, köpt motsvarande utrustning begagnat?" svarade 24 % "ja". Utifrån frågan kan man dock inte avgöra varför de 24 % köpte begagnat utrustning; om det var för att de inte hade råd till att köpa ny utrustning, att de oavsett pris köper begagnat, eller om Fritidsbanken har inspirerat till mindre miljöbelastande konsumtion.

Därtill är det inte alla som har möjlighet att lägga pengar på utrustning. På frågan "Varför har du valt att låna sport-

2. För en Euro 5 klassad personbil som använder bensin, från databasen Ecoinvent v 3.5.

och fritidsprylar från Fritidsbanken?” var det 6 % som uttryckligen nämnde att de inte hade råd att köpa sport- och fritidsutrustning. Dessutom var det många som nämnde ekonomi som ett argument, och det kan därför inte uteslutas att fler än 6 % inte anser sig ha finansiell möjlighet att köpa utrustning. Man kan därför anta att en andel inte sparar pengar på att gå till Fritidsbanken, i och med att det inte finns några pengar att spara, och därför inte påverkar miljön negativt genom alternativ konsumtion.

3.5.2.2 Lärandeffekt för unga

En betydande del av Fritidsbankens användare är barn och unga. Fritidsbanken har därmed en potential att påverka normer och beteende som kan bestå som ett mönster i vuxenlivet. Forskning på just hur minskad konsumtion genom delande kan ha konsekvenser för en persons miljöprofil senare i livet kunde inte identifieras. Dock finns det forskning som indikerar att unga är en viktig grupp att nå om man vill uppnå ändrat beteende.

Till exempel har Damerell et al. (2013) i en studie visat att barn som lär sig om miljöhänsyn kan bidra till en normförskjutning i hemmet, där barnen påverkar föräldrarnas inställning till miljökunskap och främjar ett miljömedvetet beteende. På det sättet kan normen om delningsbeteende nås av många fler än Fritidsbankens aktiva användare.

En studie av Ando et al. (2015) indikerar att, för att främja miljömedvetet beteende hos barn, är det mest effektivt att demonstrera miljögnnande beteende i dagliglivet. Återkommande besök hos Fritidsbanken kan fungera som en sådan demonstration.

3.6 Total klimatpotential för Fritidsbanken

Fritidsbanken besitter totalt ca 180 000 artiklar. Om man antar att alla artiklar har samma klimatpåverkan vid produktion och samma mönster gällande faktorerna i Tabell 5, betyder detta att en idealsituation för Fritidsbanken medför en reduktion i klimatpåverkan på 815 ton CO₂-ekvivalenter/år jämfört med en linjärmodell. Detta motsvarar genomsnittlig årlig köttkonsumtion för 580 svenskar eller 815 flygresor från Paris till New York.

Man måste dock vara medveten om att detta är en mycket grov uppskattning. Till exempel har många andra typer av sportartiklar, som en fotboll, mycket lägre klimatpåverkan vid produktion, och reduktionspotentialen på 815 ton är således troligtvis överskattad.

3.7 Sammanfattning av samhällseffekter

Fritidsbankernas identifierade samhällseffekter kan sammanfattas enligt följande:

Tabell 7. Sammanfattning över identifierade samhällseffekter

Sociala effekter	Ekonomiska effekter	Miljöeffekter
Fritidsbanken bidrar till ökad fysisk rörelse, med positiva hälsoeffekter.	Fritidsbanken ger ökad sysselsättning till ett värde av 6,5 – 43 MSEK.	Fritidsbankens verksamhet har en potential att reducera klimatpåverkan med 70 % och materialåtgång med över 80 % jämfört med en linjär modell (där utrustningen ägs privat).
Fritidsbanken ger en ökad social inkludering.	Värdet av det ideella arbetet motsvarar 2,5 – 5 MSEK.	Fritidsbankens nuvarande filosofi och praxis med renovering och underhåll av utrustning bidrar till minskad klimatpåverkan i och med att ett års skillnad i livstid har 10 % påverkan på potentialen för reducerad klimatpåverkan.
Fritidsbanken bidrar till ökat deltagande i föreningsidrott.	Fritidsbankens verksamhet har potential att minska sjukvårdskostnader till följd av ökad rörelse.	Antal nyköp som Fritidsbankens verksamhet kan avvärja har stor potential att minska klimatpåverkan. Det går att anta att Fritidsbankens verksamhet till en viss grad avvärjer nyköp.
Fritidsbankens verksamhet bygger tillit.		Flertalet låntagare använder bilen när de lånar på Fritidsbanken, något som begränsar Fritidsbankens potential för reducerad klimatpåverkan påtagligt.
Fritidsbanken inverkar (troligtvis minskning) på social stigmatisering.		Fritidsbanken har en potential att påverka normer och beteende.

4 Framgångsfaktorer och utmaningar

I detta avsnitt presenteras betydande faktorer som upplevs påverka hur väl en Fritidsbank fungerar och dess möjlighet att generera positiva sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter. Dessa har identifierats genom intervjuer med platsansvariga från de fem utvalda fritidsbankerna, Fritidsbanken Sverige, politiker och låntagare samt enkätsvar från Fritidsbanker och låntagare.

4.1 Finansiering och organisering

Fritidsbankerna drivs i olika former – vanligast är att kommunen finansierar verksamheten. I de flesta fall finns det även ett stort samarbete och engagemang från andra parter. Det kan till exempel vara det regionala idrottsförbundet, lokala idrottsföreningar, Studieförbundets medlemsorganisationer, Svenska Kyrkan, Röda Korset, Rädda Barnen, PRO, Hyresgästföreningen, eller liknande organisationer som samlas kring Fritidsbanken och bidrar till drift och utveckling utifrån förmåga.

Enligt Fritidsbanken Sverige är det mest önskvärda upplägget en stadigvarande finansiering från kommunen och att detta kompletteras med att medel söks från företag och organisationer. Fritidsbanker får enligt de centrala stadgarna däremot inte ha företagssponsorer som tjänar på att använda Fritidsbankens varumärke. Idag får flera fritidsbanker ekonomiskt stöd från olika aktörer (t.ex. fastighetsägare, statliga lovbidrag och Riksidrottsförbundet) i form av subventionerade hyror och finansiering av personal. Verksamheterna är beroende av ekonomiska bidrag och/eller offentliga medel vilket kan göra dem känsliga för politiska förändringar. Ett potentiellt hot mot Fritidsbankens framtid är politiska beslut och nedskärningar som drabbar finansieringen. Under hösten 2018 beslutade riksdagen i höstbudgeten att ta bort statliga lovbidragen och Arbetsförmedlingens extratjänster.³ Förändringen innebär en osäkerhet kring verksamhetens långsiktiga finansiering, vilket medför att flera av fritidsbankerna är oroliga över deras verksamhets framtid. En anställd på en lokal fritidsbank beskriver situationen så här:

"Kommunen har idag ingen budget att bedriva fritidsbank. På grund av det tuffa ekonomiska läget som råder och försämrat stöd från arbetsmarknadsenhet är risken att man får stänga igen verksamheten."

Med en sådan osäker ekonomisk situation blir det även svårare att bygga upp en kvalitativ verksamhet:

"Det som är tråkigt är att man inte kan anställa folk som är bra, man har inte möjlighet att ge anställning – det är väldigt farligt att bygga upp verksamheten på nystartsjobb men det är så det ser ut. Ekonomiska begränsningar gör att man inte kan fastanställa fler." (Erik, fritidssamordnare Sandvikens kommun).

Flera andra Fritidsbanker formulerar sig på liknande sätt. Att ha volontärer minskar den ekonomiska belastningen något, men det är också sårbart. Fritidsbanken strävar idag efter att organisationen ska spegla de effekter man skapar. Det finns flera funktioner och enheter inom en kommun som har en naturlig koppling till Fritidsbankens verksamhet, exempelvis Miljö; Kultur och Fritid; Barn och Ungdom; Arbetsmarknad; Kommunledning etc. Fritidsbanken Sverige ser gärna att kostnaderna för fritidsbanker delas på flera enheter, och att man bildar en styrgrupp med ledande personer från respektive enhet för att tillföra kompetens och stimulera samverkan i en miljö där verksamheter och beslut ofta sker i stuprör.

Att fler parter delar på kostnaden kan vara ett sätt att minska den ekonomiska bördan för en enskild förvaltning och bidrar således till en mer hållbar modell. Även på nationell och regional nivå bör organisation och finansiering ha Fritidsbankens effekter som utgångspunkt.

4.2 Tillgänglighet

För att en fritidsbank ska kunna uppnå sin potential är det centralt att potentiella användare upplever verksamheten som tillgänglig. Med tillgänglighet menas här förutsättningarna för låntagarna att få tillgång till och ta del av fritidsbankernas utbud. I tillgängligheten ingår möjligheten att ta sig till platsen, den fysiska tillgängligheten i lokalerna och andra praktiska förutsättningar för att kunna låna – men även sociala faktorer som gör att platsen upplevs som välkomnande och öppen för olika invånare.

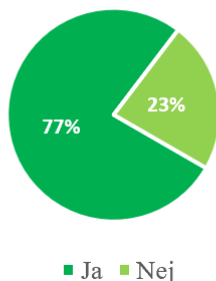
3. I Budgetpropositionen 2020 som presenterades hösten 2019 föreslås dock att dessa nedskärningar ska dämpas. Bara en del av det som togs bort, avsätts på nytt.

De allra flesta låntagare i studien anser att det är både enkelt och smidigt att ta sig till Fritidsbanken, men en återkommande önskan är bättre öppettider. Bland de 95 fritidsbankerna finns en stor variation i öppettider, vissa har öppet dagligen inklusive kvällar, andra några enstaka timmar i veckan, en tredje bara kontorstider, vilket gör det svårt för en del låntagare att kunna nyttja Fritidsbanken. För att en fritidsbank ska vara tillgänglig för alla underlättar det om den har varierande öppettider. Det beskrivs av de platsansvariga vara bristen på resurser som gör det svårt för vissa fritidsbanker att möta efterfrågan. Även BUA, den norska motsvarigheten till Fritidsbanken upplever samma resursproblem för sina butiker (NRK, 2019).

En annan utmaning för många fritidsbanker har varit att hitta en lämplig lokal. Placeringen av lokalen är viktig; den ska vara lättillgänglig och gärna ligga på en central plats med ett stort flöde av människor. Dessa faktorer gör det svårt att hitta rätt lokal till en skäligen kostnad. De platsansvariga betonar ändå vikten av att välja en lokal med omsorg från början, istället för att stressa och kompromissa fram en lokal som inte uppfyller ovan nämnda kriterier. I enkäten till fritidsbankerna kan man se att de som har valt placering av lokal utifrån faktorer som närhet till potentiella låntagare eller centralt läge till stor del ligger i affärsområden, köpcentrum och bostadsområden. De som anger låg lokalhyra som påverkansfaktor ligger i större utsträckning än dessa i industriområden. Ett tydligt exempel på placeringens betydelse är Fritidsbanken Deje. När Deje öppnade sin fritidsbank 2013 var den placerad i en liten industrilokal ute i periferin och det blev svårt att få dit låntagare. Det var först 2018 när de flyttade till centrala Deje som de boende började hitta till Fritidsbanken och utlånen ökade kraftigt. Från att haft mellan 900 - 2 500 utlån under perioden 2013-2017, nådde man 4 300 utlån 2018 och under 2019 hade utlånen stigit till 4416.

När låntagarna väl har tagit sig till Fritidsbanken är det även viktigt att de enkelt kan ta sig in och runt i lokalerna. Ju fler personer som kan använda lokalen, desto större potential att locka till sig fler låntagare och desto större samhällsnytta kan Fritidsbanken bidra med. Den fysiska tillgängligheten i fritidsbankernas lokaler i nuläget varierar. 77 % anger att lokalen är tillgänglig för någon som använder rullstol eller rollator (samt för barnvagnar). Vad detta innebär i praktiken kan variera - bland frisvaren nämns t.ex tillgänglighetsanpassade toaletter, ramper, avsaknad av upphöjda trösklar, automatiska dörrar, dörrknapp och breda dörrar.

Går det att ta sig in i lokalen med rullstol, rullator eller barnvagn?

Figur 10. Enkät till fritidsbankerna. Antal respondenter: 70

Det går även att tala om den sociala tillgängligheten på en plats, som t.ex. kan handla om att besökare känner sig bekväma och trygga. Här spelar sådant som nämnts tidigare om personalens betydelse in – att skapa ett förtroende hos låntagare och en miljö där olika grupper känner sig välkomna. Det kan också vara en fördel när personalen talar andra språk utöver svenska, för att kunna bemöta besökarna bättre och underlätta för fler personer att låna från Fritidsbanken.

Ett annat sätt för fritidsbankerna att öka tillgängligheten är att komma till låntagarna. Detta kan göras på många olika sätt: Fritidsbanken har till exempel använt pop-up-verksamheter och filialer i detta syfte. Fritidsbanken Umeå har placerat utrustning som barnen får låna på skolor, som byts ut varannan vecka av personalen på Fritidsbanken. I Upplands Väsby besöker Hanna, som är platsansvarig, en skola två dagar i veckan och har då med sig olika sport- och fritidsprylar som skolungdomarna får låna. Flera av fritidsbankerna har även gjort en sommarlovsturné där de har tagit med utrustning till aktivitetsytor i bostadsområden, badstränder och parker etc. för att engagera barn och ungdomar men även föräldrar och andra vuxna – något som har varit uppskattat och enligt fritidsbankerna har lockat många nya användare. Gemensamt för den externa verksamheten är att lånen sker på en begränsad yta och en begränsad tid (dvs de lämnas tillbaka samma dag), så kallade snabbblån.

4.3 Personal

Personalen som arbetar på fritidsbankerna har en stor betydelse för verksamheten. Erfarenheten från Fritidsbanken Sverige är att de fritidsbanker som har en platsansvarig i längden har haft en mer välfungerande fritidsbank. Visserligen bemannas av personer som exempelvis arbetstränar eller endast har en kortare anställning, vilket har gjort att det har blivit hög omsättning på personal på dessa fritidsbanker. Det har i sin tur inneburit att det inte finns någon som leder arbetet, vilket påverkar driften av verksamhet i form av att hålla ordning och fixa i lokalen, bemötande av låntagare och de som skänker utrustning. Det är även betydelsefullt att ha en platsansvarig när den lokala fritidsbanken ska marknadsföra sig (på skolor fritidsgårdar, idrottsföreningar etc.) och skapa kontakter externt. Erik som är fritidssamordnare i Sandviken kommun beskriver att kommunen först endast hade tänkt att Fritidsbanken skulle drivas av personer som arbetstränar via arbetslivsförvaltningen, men att de direkt märkte att de behövde fastanställa en person för en mer långsiktig stabilitet och välfungerande verksamhet. I det fallet resulterade det i att en platsansvarig, Ohans, anställdes 2018. Erik beskriver anställningen som mycket positiv för fritidsbanken:

"Vi drog en jättestor jackpot och fick in den här mannen!"

Ett flertal av låntagarna lyfter fram personalen som en stor framgångsfaktor för Fritidsbanken och en anledning till att de besöker sin fritidsbank. En platsansvarig beskriver relationen till några av låntagarna så här:

*"Ibland känner jag mig som ett äldre syskon för några av barnen här; många barn kommer in dagligen och vill prata av sig om skolan, hur de har det hemma eller så vill de bara hänga."
(Fanny, Platsansvarig Fritidsbanken Frölunda Torg).*

4.4 Utrustning

Utbudet av utrustning är en grundläggande förutsättning för varje fritidsbank. Utrustningen skänks främst av privatpersoner, vanligtvis inne i butiken (under öppettiderna) eller i kärll eller insamlingsboxar i anslutning till Fritidsbanken (utanför öppettider). En del fritidsbanker har även samarbete med återvinningscentraler, som samlar in artiklar å deras vägnar. Det har även genomförts ett flertal event, såsom lokala insamlingsgalor eller GeBortTillSport-dagen, som Fritidsbanken Sverige anordnade tillsammans med TV4. Många som skänker har hört talas om Fritidsbanken genom sociala medier, precis som låntagarna. En annan vanlig källa är arbetsplatsen.

Det har hittills inte varit svårt för fritidsbanker att samla in utrustning. Fritidsbankerna upplever det som lätt att få in artiklar – i enkäten anger närmare 83% av respondenterna att det är enkelt eller mycket enkelt att få in bra utrustning och inga har svarat att det är mycket svårt (se Figur 11). En av anledningarna till detta kan vara att det upplevs som lätt att skänka utrustning. 97,5% av respondenterna i enkäten för de som skänkt till en fritidsbank anger att det var enkelt att skänka. Motivation till att skänka varierar, men den vanligaste anledningen som anges av respondenter är att man vill att artiklarna ska komma till nytta när man själv inte längre använder dem. Flera respondenter betonar att de hellre skänker utrustningen än att sälja den eftersom de inte är så intresserade av de mindre summor pengar den kan inbringa sett till vilken insats det kräver. De ser större glädje i att skänka den och uppskattar att det är enkelt.

Figur 11. Enkät till fritidsbankerna. Antal respondenter: 64

På vissa håll har det blivit en utmaning för fritidsbankerna att få plats med all den utrustning som skänks. Flera fritidsbanker har idag mer utrustning än de har möjlighet att förvara. Hittills har detta oftast kunnat lösas genom att skänka utrustning till fritidsbanker som håller på att starta upp – men Fritidsbanken Sverige menar att detta snart kommer bli svårt för fritidsbankerna att göra. Samtidigt har Fritidsbanken som policy att inte tacka nej till utrustning som ingår i deras ordinarie sortiment. Detta problem kan komma att behöva en ny lösning inom en snar framtid. Även om det sällan är svårt att samla in många artiklar kan fritidsbankerna ibland behöva annan typ av utrustning för att förbättra sitt utbud. Låntagarna är generellt sett nöjda med utbudet, men 61 % av respondenterna i enkäten till fritidsbankerna anger trots allt att låntagarna efterfrågar utrustning som de inte har i sitt utbud. Det är även få fritidsbanker som har utrustning för parasport. Utöver detta finns det utrustning som fritidsbankerna har i sitt utbud, men anser att de skulle behöva större volymer av, 75 % av respondenterna anger att så är fallet för deras fritidsbank.

För parasport-utrustning krävs för det mesta nyköp, då det är sällan sådana artiklar skänks. De fritidsbanker som har parasport-artiklar har framförallt fått in det genom samarbeten med parasportförbund och idrottsförbund, inköp av kommuner eller eget inköp efter att ha sökt bidrag eller projektmedel. I ett fåtal fall har de även fått in begagnad utrustning från privatpersoner. Fritidsbankerna i Värmland har gemensam parasportutrustning som de delar, något som blev möjligt efter att Värmlands kommuner gick samman och köpte in utrustning av Värmlands Parasportsförbund.

Det mesta av utrustningen Fritidsbanken lånar ut är begagnad och har haft ett liv med användning innan de har skänkts till Fritidsbanken. I snitt svarar fritidsbankerna att bara 6 % av utrustningen de får in är oanvänd (se Figur 12). När det gäller skicket på utrustning uppskattar fritidsbankerna i snitt att 41 % är i bra begagnat skick; alltså synligt använd med hel och funktionsduglig. Bara 7 % uppskattas vara så oanvändbar att den inte kan repareras och användas för utlån. Enligt flera fritidsbanker kan kvaliteten på insamlat material variera beroende på hur det samlas in – det har visat sig att fritidsbankernas grönmålade bodar exempelvis får in högre kvalitet och med färre skador än utplacerade containrar.

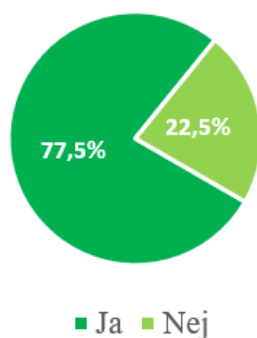
Figur 12. Enkät till fritidsbankerna. Antal respondenter: 64

Slutligen ser fritidsbankerna till att utrustningen  r i gott skick. Hanna, platsansvarig på Fritidsbanken Upplands Väsby, poängterar att det ska *”kännas fräscht och kul att låna”*, och det behövs även regelbundet underhåll för att förlänga livstiden på artiklarna. De flesta fritidsbanker ägnar sig åt detta, och en mindre andel genomför även större renoveringar av utrustning där t.ex. delar behöver bytas ut. På frågan ”Genomför ni vid behov underhåll av utrustning efter utlån?” svarar de flesta fritidsbankerna ”Ja, ibland”. På frågan ”Om ni behöver renovera utrustningen, vilken sorts renovering genomför ni?” uppger fritidsbankerna f r det mesta enklare renovering som exempelvis rengöring, justering av bindningar, vallning och slipning. Några uppger också mer omfattande renovering i form av att t.ex. byta bindningar.

4.5 Samarbeten

För att fritidsbanker ska göra största möjliga nytta framkommer samarbeten med andra aktörer som viktigt. Många fritidsbanker finansieras och drivs genom samarbeten mellan kommunen i fråga och exempelvis regionala idrottsförbund, lokala föreningar, Svenska Kyrkan eller andra organisationer. Flera fritidsbanker, oavsett finansiering, har regelbundet samarbete med kommun och civilsamhälle; både för att tillhandahålla utrustning vid särskilda aktiviteter som arrangeras, informera om verksamheten och samla in utrustning. 77,5 % av respondenterna från fritidsbankerna anger att de samarbetar med föreningar eller organisationer, vilket Figur 13 visar.

Samarbetar ni med andra föreningar och organisationer?

Figur 13. Enkät till fritidsbankerna. Antal respondenter: 62

Andra relevanta samarbetspartners är grund- och gymnasieskolor. I studien framkommer att vissa fritidsbanker har en nära dialog med skolor som ringer in till dem och förbokar utrustning inför aktiviteter. Andra skolor har alltid utrustning från Fritidsbanken på plats. Lärare hänvisar även elever till Fritidsbanken för att själva låna utrustning inför friluftsdagar; skolor informerar också föräldrar om möjligheten att låna utrustning. Flera fritidsbanker anger att framförallt idrottslärare, men även fritidsledare och annan skolpersonal, ser dem som en naturlig samarbetspartner eftersom Fritidsbanken kan bidra med utrustning och möjliggöra aktiviteter som de annars inte skulle kunna genomföra.

"Skolor som lånat av oss är jätteglad och nöjda över att möjligheten finns att låna gratis! Under påsklovet hade vi en skola som lånade 25 par inlines inkl. skydd och hjälmar till sin fritidsverksamhet...barnen hade åkt inlines på skolgården varje dag! Kommunen har under de två senaste vintrarna etablerat en mobil isbana i en av kommunens centralorter. Flera skolor vill nyttja isbanan och vände sig till Fritidsbanken för att kunna låna skridskor och hjälmar. Vi försåg dem med det och tacksamheten var enorm över att Fritidsbanken hjälpte till att ge alla barnen möjlighet att prova på skridskoåkning."
(Frisvar från platsansvarig i enkäten till fritidsbankerna).

Hur samarbetet mellan fritidsbanker och grundskolor ser ut varierar, men generellt sett verkar dessa samarbeten fungera väl och öka möjligheten för skolelever att testa olika typer av aktiviteter. Samarbete med grundskolor fungerar dessutom som en kanal för att sprida kännedom om Fritidsbanken ut i lokalsamhället. Några fritidsbanker har även liknande samarbeten med SFI-utbildningar, behandlingshem och hem för ensamkommande flyktingar. Alla dessa verksamheter har begränsade budgetar, vilket innebär att Fritidsbankens verksamhet är uppskattad. Samtidigt är samarbeten med SFI-utbildningar, arbetsmarknadsenheter och liknande viktigt för fritidsbankernas bemanning och för att fritidsbankerna ska bidra till sysselsättning i lokalsamhället.

Samarbeten med lokala föreningar är mycket vanligt bland fritidsbankerna, framförallt med idrottsföreningar. Utöver att sprida information och bistå kring insamling av utrustning (bland annat genom att placera insamlingscontainrar på sina anläggningar och uppmana sina medlemmar att skänka utrustning som inte längre används), finns exempel på föreningar som har delat med sig av sin kunskap och lärt Fritidsbankens personal om hur man hanterar och underhåller skidor och skridskor. Andra hjälper även till praktiskt med underhållningsarbetet. Samarbetet med

föreningar kan även innefatta att Fritidsbanken förmedlar information om föreningar till sina besökare; flera fritidsbanker har pärmar eller affischer i sina lokaler med kontaktuppgifter till idrottsledare i föreningslivet. Fritidsbanker och föreningar samarbetar även för att anordna tillfälliga event, som både erbjuder fler chanser för invånare att testa nya aktiviteter och en chans för arrangörerna att berätta om sina verksamheter. I vissa fall (som i Sandviken) har personalen på Fritidsbanken dessutom ett uttalat uppdrag i kommunen att lotsa invånare in i föreningslivet (se avsnitt 3.2).

Det har även genomförts några framgångsrika samarbeten med lokala näringslivsaktörer. En fritidsbank genomförde till exempel en informations- och insamlingskampanj i den lokala matbutiken. Ett annat exempel beskrivs i enkäten till fritidsbankerna: "Vi hade en sporthandlare som tittade skeptiskt på oss första gången de hörde om Fritidsbanken men efter förklaring och samtal slutade mötet i att vi hämtade ca 150 kg begagnad utrustning". Slutligen bidrar utlåningsverksamhet under Fritidsbanken Sveriges paraply att man har tillgång till ett nätverk av fritidsbanker och den kunskap som nätverket besitter. Detta är av viktig betydelse för utbyte av tips och råd, både vid uppstart men också för utvecklingsarbete. Att besöka olika fritidsbanker i lärandesyfte rekommenderas av platsansvariga som har intervjuats. Fritidsbanker samarbetar också sinsemellan gällande utrustning, om en fritidsbank saknar eller har överskott av viss utrustning annonseras detta i nätverket för att hjälpa varandra.

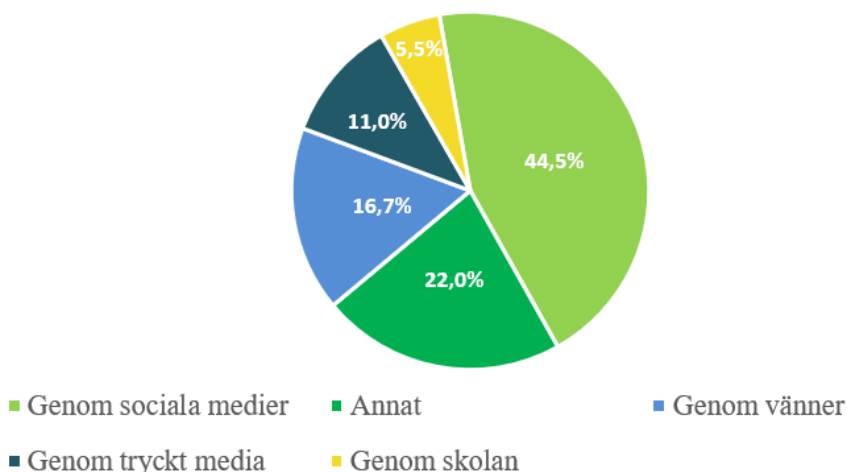
4.6 Kommunikation

Att på olika sätt sprida information och kommunicera fritidsbankernas syfte och verksamhet är viktigt, både för att nå potentiella låntagare och samarbetspartner och för att nå ut till finansiärer. En del av detta åstadkoms naturligt genom att användare och samarbetspartners berättar om Fritidsbanken för personer i sin omgivning, vilket är framgångsrikt. Men det behövs ofta även ett mer målmedvetet arbete för att nå ut med information. En stor del av uppdraget att marknadsföra konceptet och kommunicera gällande verksamheten ligger hos Fritidsbanken Sverige, som samlande nationell förening, men det ingår även i de lokala fritidsbankernas arbete.

Fritidsbanken har fått mycket uppmärksamhet via TV, radio och tidningar och sedan starten 2013 har fler än 1300 medieinslag gjorts om Fritidsbanken, enligt Fritidsbanken Sverige. Dessa marknadsföringskanaler är viktiga för

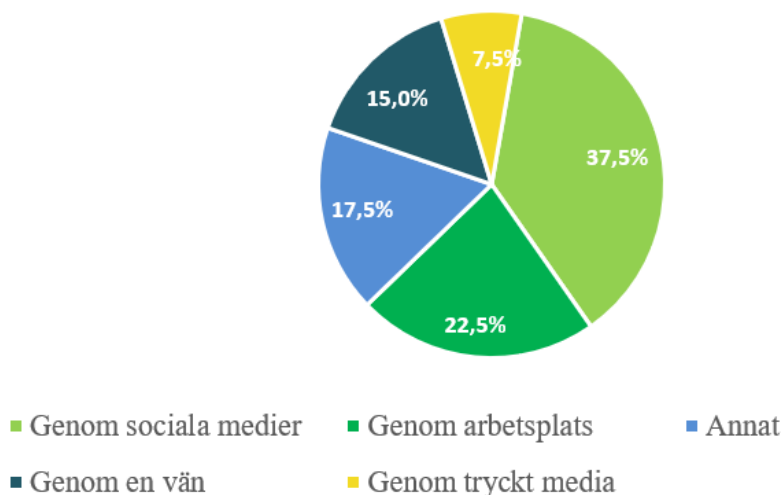
Fritidsbanken Sverige, men eftersom ekonomiska resurser som krävs för att genomföra större marknadsföringsinsatser saknas har man i första hand riktat in sig på att nå användare genom närvaro på sociala medier, och framför allt Facebook. Detsamma gäller de lokala fritidsbankerna. Kommunikation sker främst genom att posta uppdateringar men det finns även fritidsbanker som, mot en mindre kostnad, marknadsför sig via annonser på Facebook, vilket beskrivs som en kostnadseffektiv marknadsföring. Det är tydligt att användningen av sociala medier har effekt: 44,5 % av låntagare och 37,5 % av de som skänker utrustning anger att de har fått kännedom om Fritidsbanken genom sociala medier, vilket Figur 15 respektive 16 visar.

Hur hörde du först talas om Fritidsbanken?

Figur 15. Enkät till låntagare. Antal respondenter: 113

Hur hörde du talas om Fritidsbanken?

Figur 16. Enkät till de som skänker. Antal respondenter: 40

En framgångsrik metod för de enskilda fritidsbankerna för att nå potentiella låntagare har varit att samarbeta med olika skolor (grundskola, universitet och SFI) och sprida information om verksamheten genom deras kommunikationskanaler. Det har också varit lyckat att besöka skolor och informera om möjligheten att låna samt att delta på

friluftsdagar och andra aktiviteter. De platsansvariga har också hittat alternativa och framgångsrika sätt att marknadsföra sina fritidsbanker, som att använda sig av idrottskändisar, anordna insamlingsgalor eller samarbeta med organisationer som Rädda Barnen och Röda Korset.

En av utmaningarna kopplat till kommunikation är enligt fritidsbankerna att tydliggöra effekterna av de lokala verksamheterna gentemot politiker för att skapa förståelse kring vad de tillför lokalsamhället. I ett av enkätsvaren från fritidsbankerna beskrivs det så här:

”Att få de som det berör (kommunen, politiken) att förstå varför Fritidsbanken är en av de bästa framtidsinvesteringarna och att hela samhället kommer att vinna på att människor får möjlighet att röra på sig, att människor kanske hittar en aktivitet som gör att de fyller sitt liv med mening och glädje i stället för destruktivitet. Kort sagt att på något sätt kunna föra fram de icke mätbara eller svår-mätbara värdena som vi ändå kan anta och tro kommer att finnas tack vare Fritidsbanken.”

4.7 Sammanfattning

Utmaningarna som behöver hanteras och de faktorer som bidrar till fritidsbankernas framgång sammanfattas enligt följande:

Tabell 8. Sammanfattning över identifierade framgångsfaktorer och utmaningar

Framgångsfaktorer	Utmaningar
Fast anställd personal	Osäker finansiering
Samarbete med det övriga civilsamhället samt med skolor	Svårigheter att hitta passande lokaler till överkomligt pris
Samarbete fritidsbanker emellan	Brist på parasportutrustning
Tillgänglighet i lokalerna	Kommunala aktörers brist på insikt i vad fritidsbankerna kan bidra med
Smidighet i låneprocessen	Svårt att ha öppet dagligen
Insamling av utrustning	
Informationsspridning	

5 Slutsatser

I den här studien har de samhällsnyttor som fritidsbanker bidrar med utvärderats och utmaningar och framgångsfaktorer för fritidsbankerna har identifierats. Resultaten visar att fritidsbanker kan bidra med betydande samhällsvinster i form av ökad rörelse och hälsa, inkludering och deltagande, fler arbetstillfällen och minskad klimatpåverkan. För att kunna åstadkomma dessa effekter, och för att ha en långsiktigt fungerande verksamhet, behöver vissa finansiella, organisatoriska och praktiska faktorer uppfyllas. Verksamhetens utmaningar behöver även hanteras, gärna i samarbete med övriga relevanta aktörer, såsom kommuner och det lokala civilsamhället.

Resultaten i studien visar att fritidsbankerna kan bidra till ökad rörelse, och därmed förbättrad hälsa, hos låntagare. Detta indikeras bland annat genom låntagares egna uppfattningar av att de rör på sig mer tack vare Fritidsbanken, förekomsten av spontana lån vid besök samt diverse enkätsvar och beskrivningar av verksamheten som tillsammans visar att fritidsbankerna underlättar för låntagare att pröva på nya idrottsaktiviteter – som i sin tur kan stimulera rörelse och deltagande i föreningsidrott på längre sikt samtidigt som den gör en insats för att påverka folkhälsan. Detta kan i sin tur bidra till att minska de samhälleliga kostnader som uppstår av barn och ungdomars brist på fysisk aktivitet.

Eftersom både möjligheten att pröva på och fortsätta med idrott är mindre för personer från lägre socioekonomiska klasser antar vi att effekten på rörelse och hälsa även är störst för dessa grupper – men det går inte att dra några klara slutsatser om detta utifrån det tillgängliga materialet i studien. Vad man däremot kan se är att Fritidsbanken visar potential att bidra till ökad social inkludering och deltagande i föreningsidrott. Genom att öka andelen aktiva i idrottsföreningar kan fritidsbanker bidra till att minska den ojämlikhet i deltagande i idrott som råder i samhället såväl som att bidra till att individer utvidgar sina sociala nätverk och bygger socialt och kulturellt kapital. Denna effekt beror dock till stor del på hur fritidsbankernas verksamheter är utformade – t.ex. vilka utrymmen som finns för sport och social aktivitet, huruvida de arbetar aktivt med att slussa vidare låntagare till föreningar och vilken typ av utåtriktad verksamhet de genomför.

Det går även att se att Fritidsbanken bidrar till inkludering genom att sysselsätta personal som tidigare har stått långt ifrån arbetsmarknaden; i form av praktiktjänster, arbetsträning och ordinarie anställningar. Flera av de som tidigare har arbetstränat på en fritidsbank har gått vidare till en anställning på Fritidsbanken eller någon annanstans. Detta kan ge en stor samhällsekonomisk nytta – en grov uppskattning visar att de arbetstillfällen som skapas genom arbetsträning på Fritidsbanken kan ligga mellan 6,5 – 43 miljoner kronor. Det skapar även flera positiva värden för den enskilde individen, såsom ökad social interaktion och delaktighet samt minskad risk för ångest och depression. Det ideella arbetet utgör en annan viktig komponent i fritidsbankernas verksamhet och belyser det engagemang och gemenskap som fritidsbankerna för med sig. Värdet av det ideella arbetet har uppskattats att motsvara mellan 2,5 – 5 miljoner kronor per år.

När det gäller miljö visar beräkningarna att Fritidsbankens verksamhet har en potential att reducera klimatpåverkan med 70 % och materialåtgång med över 80 % jämfört med en linjär modell (där utrustningen ägs privat). Reduktionen förutsätter att Fritidsbanken behåller sin nuvarande filosofi och praxis som går ut på att försöka förlänga sportutrustningens livstid genom att renovera befintlig utrustning och använda trasig utrustning som reservdelar. Reduktionen förutsätter också att Fritidsbankens verksamhet kan avvärja nyköp. Man kan anta att Fritidsbankens verksamhet till en viss grad gör detta, i och med att 72 % av användarna uppger att de har funderat att köpa sportutrustning men lånat från Fritidsbanken i stället. Fritidsbankens potential för reducerad klimatpåverkan begränsas dock märkbart av att flertalet låntagare använder bil när de lånar på Fritidsbanken. Å andra sidan, om Fritidsbankens delningsmodell inspirerar låntagarna till en generellt mindre miljöbelastande livsstil kan reduktionspotentialen av miljöpåverkan vara väsentligt högre än det som kan uppnås genom att förlänga livslängden och undvika nyköp av sportutrustning. Till exempel är en betydande del av Fritidsbankens användare barn och unga. Fritidsbanken har därmed en potential att påverka normer och beteende som kan bestå som ett mönster i vuxenlivet. Sammantaget visar vår utvärdering att Fritidsbanken skapar stora samhällseffekter.

I ljuset av dessa samhällseffekter står fritidsbankerna för en stor utmaning. Fritidsbanken Sverige, såväl som de enskilda fritidsbankerna, är icke-vinstdrivande och är beroende av stöd från kommuner, statliga bidrag, subvention av hyror och medel från företag och organisationer för sin finansiering. I nuläget är den långsiktiga finansieringen för fritidsbankerna osäker eftersom det i höstbudgeten 2018 beslutades att ta bort de statliga lovbidragen och arbetsförmedlingens extratjänster. Detta skapar en stor oro hos många fritidsbanker som menar att många kommuner inte ser de värden som skapas för allmänheten av Fritidsbankens verksamhet. Det mest önskvärda upplägget verkar

vara en mer långsiktig kommunal finansiering, där olika förvaltningar delar på kostnaden. Samarbete mellan olika delar inom en kommun kan även gynna fritidsbankerna organisatoriskt. I nuläget menar fritidsbankerna dock att många kommuner inte ser de värden som skapas av Fritidsbankens verksamhet, vilket gör det svårare att få stöd. Utöver finansierings- och organisationsformer så finns även att antal övriga förutsättningar för att fritidsbankerna ska kunna driva sina verksamheter. Utrustning är en av de viktigaste faktorerna, som även fungerar väl i nuläget. Samtidigt kan utbudet på vissa platser behöva breddas för att bättre passa låntagarnas behov och önskemål. För detta kan samarbetet för insamlingen behöva breddas till arbetsplatser, föreningar inom friluftsliv och fler idrottsföreningar. De breda samarbeten som fritidsbankerna har med en mängd olika föreningar, men framför allt med skolorna runt om i Sverige, är en stor framgångsfaktor för verksamheten. Genom dessa samarbeten sprids information om fritidsbankerna samtidigt som elever och föreningsdeltagare får bättre tillgång till utrustning. Denna typ av samarbeten är viktiga att bibehålla även i framtiden. Samarbetena är tätt sammankopplade med fritidsbankernas kommunikationsarbete, en annan viktig framgångsfaktor. Kommunikation sker även via sociala medier, som verkar vara en framgångsrik metod. Den kanske största utmaningen här är att kommunicera fritidsbankernas värden till kommuner och andra aktörer som man behöver stöd från.

En annan framgångsfaktor är personalen på fritidsbankerna, som både bidrar praktiskt och uppfyller en social funktion för besökarna. Här finns det ett stort behov av att anställa personal för längre perioder - något som redan görs i viss utsträckning, men som begränsas av den kortsiktiga finansieringen. Slutligen behöver fritidsbankernas utrustning och lokaler vara tillgängliga - något som till viss stor del uppfylls men där det även finns visst utrymme till förbättring, framförallt när det gäller tillgänglighetsanpassning i lokalerna.

Sammanfattningsvis visar utvärderingen att Fritidsbanken kan vara en viktig aktör i samhället och bidra med flera positiva sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter. För att göra detta på bästa sätt behövs större möjligheter för fritidsbankerna att planera sina verksamheter långsiktigt. De behöver även stöd från andra samhällsaktörer, framförallt från kommunerna. Detta stöd är i sin tur beroende av att aktörerna förstår värdet av fritidsbankerna. Förhoppningsvis kan denna rapport underlätta för en sådan förståelse, och gynna såväl fritidsbanker som kommuner - och i slutändan användare.

6 Referenser

Ams, Meddelanden från utrednings-enheten 1984:13

Andersson, T., Matschke- Ekholm, H., Fjellander, L., Harris, S., Ljungkvist, H och Zhang, Y (2018) Dela prylar, yta, bil och tid Delningsekonomi i kommunerna. IVL- rapport Nr B 2311

Ando, K., K. Yorifuji, S. Ohnuma, E. Matthies and A. Kanbara (2015). "Transmitting pro-environmental behaviours to the next generation: A comparison between Germany and Japan." *Asian Journal of Social Psychology* 18(2): 134-144.

Bademo, T (2017) Förhållandet mellan cirkulär ekonomi och delningsekonomi - En studie angående hur SOU 2017:22 och SOU 2017:26 förhåller sig till båda koncepten. En masteruppsats.

Blomdahl, U. (2019). Ökar ojämlikheten i föreningsidrotten? - En studie om socioekonomisk bakgrund och barns och ungdomars deltagande i idrottsförening. *Ung Livsstil* Nr 24, januari 2019.

Bromark, S. and F. Sjölund (2019). "Är det gratis att låna?" En kvantitativ studie om motivationer för och utfall av deltagandet i den icke-kommersiella delningsekonomi Fritidsbanken. *Handelshögskolan*.

Codagnone, C. Biagio, F and Abadie, F (2016) *The Passions and the Interests: Unpacking the 'Sharing Economy*.

Damerell, P., C. Howe and E. J. Milner-Gulland (2013). "Child-orientated environmental education influences adult knowledge and household behaviour." *Environmental Research Letters* 8(1).

Eime, R.M., Young, J.A., Harvey, J.T., Charity, M.J., & Payne, W.R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: informing development of a conceptual model of health through sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10(98), 1–21.

Faskunger, J. & Sjöblom P. (2017.). *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle*.

Folkhälsomyndigheten (2019). Ojämlikhet i psykisk hälsa i Sverige: Hur är den psykiska hälsan fördelad och vad beror det på?

Folkhälsomyndigheten (2017). *European Health Interview Survey 2014: Resultat och genomförande i Sverige Fritidsbanken*. (2019.). *Alla får låna. Och vi menar det!* Hämtad från www.fritidsbanken.se/alla-far-lana-och-vi-menar-det/

Hahn G., Hök L. and Jannesson E. (2016) *Så mäts socialt hållbart värdeskapande*. Lund: Studentlitteratur.

Hatzenbuehler, M. L., Phelan, J. C., & Link, B. G. (2013). Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *American Journal of Public Health*, 103(5), 813-821

Heiska, M. (2019). *Assessing environmental impacts of a tool rental service from Husqvarna using life cycle assessment*, KTH Kungliga Tekniska Högskolan.

Hull A. (2011) *Evaluation for participation and sustainability in planning*, London: Routledge.

Inglis, G (2016). *The Stigma of Poverty*.

Jutbring, H. (2017). *Social Marketing through Events*. Doktorsavhandling. Göteborgs Universitet

Kittelman Flensner, K., Korp, P. & Lindgren, E. (2017). *Idrott som integrationsarena? Agens, inkludering och interkulturella möten i barn- och ungdomsidrott*. Trollhättan: Högskolan Väst

Lindgren L. (2014) Nya utvärderingsmonstret.

Lund: Studentlitteratur Martin, M. (2018). Sharing services and environmental impacts: An assessment of selected services in the Hammarby Sjöstad region of Stockholm. www.ivl.se.

Naturvårdsverket, (2006). Utvärdering steg för steg. Lätt reviderad handledning i utvärdering för Naturvårdsverket.

NRK (2019). Mer populært å låne sportsutstyr.
<https://www.nrk.no/norge/mer-populaert-a-lane-sportsutstyr-1.14832877>

Norström, F. Wänerlund, A-K, Lindholm, L. Nygren, R. Sahlén, K-G and Brydsten, A (2019). Does unemployment contribute to poorer health-related quality of life among Swedish adults? *BMC Public Health* 19, 457 (2019)

Rehn, A., & Möller, A. (2011). Den organiserade idrottens betydelse för spontanidrott (Magisteruppsats), Gymnas- tik- och Idrottshögskolan, Stockholm.

Riksidrottsförbundet (2010). Idrott och integration - en statistisk undersökning 2010

Reuse. (2016). "Online calculator." Hämtat 24.09, 2019.

Rädda barnen - Pelastakaa Lapset (2019). Barnets röst 2019 - Hur påverkar familjens ekonomiska situation barnets drömmar och framtidsplaner?

SCB (2018). Genomsnittlig månadslön och lönespridning efter sektor, yrke (SSYK 2012) och kön.
http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0110__AM0110A/LoneSpridSektorYrk4A/table/tableViewLayout1/

Siisiäinen, M. (2000, juli) Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. Presenterad på ISTR Fourth International Conference: The third sector – For what and for whom? Trinity College, Dublin.

Tan, V. P., Macdonald, H. M., Kim, S., Nettlefold, L., Gabel, L., Ashe, M. C., & McKay, H. A. (2014). Influence of physical activity on bone strength in children and adolescents: a systematic review and narrative synthesis. *Journal of Bone and Mineral Research*, 29(10), 2161–2181. doi:10.1002/jbmr.2254.

UN (1981). Economic Survey of Europe in 1981

Vestblad, J. (2016). Cirkulerande återanvändning av sportartiklar: Resursflöden för framställning och avfallshante- ring av sportartiklar. Karlstad Universitet.

Zamani, B., G. Sandin and G. M. Peters (2017). "Life cycle assessment of clothing libraries: can collaborative consumption reduce the environmental impact of fast fashion?" *Journal of Cleaner Production* 162: 1368-1375.

Fotografier

Fritidsbankens pressbilder: omslagsfoto samt sid, 5, 7, 20 och 31.

Fritidsbanken Umeå: sid. 13, 17, 20, 24, 31 och 35.

I internationell samverkan med akademi, näringsliv och offentlig sektor bidrar vi till ett konkurrenskraftigt näringsliv och ett hållbart samhälle. RISE 2 200 medarbetare driver och stöder alla typer av innovationsprocesser. Vi erbjuder ett 100-tal test- och demonstrationsmiljöer för framtidssäkra produkter, tekniker och tjänster. RISE Research Institutes of Sweden ägs av svenska staten.

RISE Research Institutes of Sweden AB
Box 24036, 400 22 GÖTEBORG
Telefon: 010-516 50 00
E-post: info@ri.se, Internet: www.ri.se
RISE Rapport 2020